Рівненський державний гуманітарний університет

Факультет української філології

Кафедра стилістики та культури української мови

Дипломна робота

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

ЗАСТОСУВАННЯ ГІПЕРТЕКСТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Виконала студентка ІІ курсу групи У-21

спеціальності 014 Середня освіта

(Українська мова і література)

Максимчук Олена Сергіївна

Керівник – к. пед. н., доц. Златів Леся Михайлівна

Рецензент – к. пед. н., доц. Суржук Тетяна Борисівна

Рівне – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП…….....3

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІПЕРТЕКСТУ……...6

1.1.Сутність і визначення поняття гіпертексту…….……...6

1.2. Лінгвістичні основи дослідження ……..…….....9

1.3. Гіпертекст з точки зору психології …….....16

1.4. Педагогічні та лінгводидактичні умови використання гіпертекстів у процесі навчання мови…….22

Висновки до 1 розділу…………..……...30

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ГІПЕРТЕКСТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ……..……33

2.1. Аналіз програми і підручників у контексті проблеми дослідження……..33

2.2. Система експериментального навчання із застосуванням гіпертекстів 43

2.3. Опис перебігу і результатів педагогічного експерименту…….....50

Висновки до 2 розділу………..……....52

ВИСНОВКИ……..53

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..……...56

ДОДАТКИ…….....61

ВСТУП

В період сучасних інформаційних технологій нові форми спілкування поширюються дуже швидко. Поряд із поширеними засобами масової інформації, такими як радіо, преса, телебачення, більшого значення набуває Інтернет та можливості роботи з інформацією в ньому. Збільшення ролі глобальної мережі змушує лінгвістів звернути увагу на особливості текстуального вирішення прийомів представлення інформації в ньому. Поняття «гіпертекст» є значимим у структурі дослідження комп'ютерного дискурсу. (Походження слова «гіпертекст» таке: «текст» з гр. «тканина», що найбільше підкреслює лінійність організації інформації в ньому, та префікс «гіпер-» з гр. «над», що свідчить про ускладнення будови гіпертексту у порівнянні з текстом). Зважаючи на це, актуальними в сучасній науці є дослідження основних підходів до інтерпретації поняття «гіпертекст» та його характеристики.

Серед науковців, що опрацьовували питання гіпертекстів, гіпертекстуальності, гіпердокументів із точки зору кібернетики та комп'ютерних технологій, слід відзначити В. Л. Епштейна, який розробляв поняття «гіпертекст» та «гіпертекстові системи»; М. В. Монахова та П. Кана, які розглядали негативні наслідки роботи особистості у віртуальному середовищі з гіпертекстом та ін.

Розробниками вчення конвенційного тексту та його концептуальних характеристик були Н. С. Ваміна, І. Р. Гальперін, Е. Д. Лєбєдєва, Л. Н. Мурзін, А. С. Штерні та ін. Деякі аспекти гіпертекстуальності, призначення та місце гіпертексту в новітньому інформаційному суспільстві розглядали Дж. Д. Болтер, М. Бернштейн, Р. А. Ленхем, Г. П. Ландау тощо. Провідними дослідниками документознавчого напряму, які розкрили особливості організації інформації на сучасних носіях інформації є Н. М. Кушнаренко, М. В. Комова, Г. М. Шведова-Водка, М. С. Ларьков та ін. Із лінгвістичної точки зору гіпертекст розглядали О. Г. Рутковський, О. Селіванова. Із позиції

лінгводидактики досліджували гіпертекст І. Василиків, Л. Русуліс та Н. Александрова, А.Габідулліна, А. Нікітіна та інші.

Поняття «гіпертекст» активно увійшло у науковий обіг педагогічного дискурсу. Гіпертексти використовують при виконанні таких дидактичних завдань: формування навичок читання із застосуванням матеріалів глобальної мережі; публікація матеріалів в Інтернет-мережі;удосконалення писемного мовлення здобувачів середньої освіти; збагачення їхнього словникового запасу і т. ін.

Включення гіпертексту в педагогічний дискурс, зокрема в процес навчання української мови, урізноманітнює його, сприяє формуванню інтересу та стійкої мотивації до навчання, розкриттю прихованого потенціалу здобувачів середньої освіти. Усе сказане вище обґрунтовує **актуальність** обраної теми.

Мета дослідження полягає у вивченні психолого-педагогічних умов використання гіпертексту у освітньому процесі, розробленні експериментальної методики навчання української мови із застосуванням гіпертекстів у школі та перевірці її ефективності.

Для досягнення поставленої мети визначені такі **завдання:**

1. З’ясувати суть поняття «гіпертекст» із наукової, зокрема лінгвістичної точки зору.
2. Розглянути педагогічні та психологічні умови ефективного впровадження гіпертексту у процес вивчення української мови.
3. Проаналізувати програму та підручники в контексті теми дослідження.
4. Перевірити рівень готовності учнів та вчителів до використання гіпертекстів у освітньому процесі.
5. Розробити експериментальну методику навчання української мови із застосуванням гіпертекстів у школі та перевірити її ефективність.

Об’єктом дослідження є процес навчання української мови в основній школі, **предметом –** методика застосування гіпертекстів під час вивчення української мови в школі.

У процесі дослідження ми застосовували такі **методи:**

- теоретичні – вивчення й аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження, прогнозування і моделювання навчальної діяльності; синтез емпіричного матеріалу;

- емпіричні – цілеспрямоване педагогічне спостереження за навчальним процесом; аналіз уроків української мови; анкетування, бесіда; педагогічний експеримент (констатувальний, навчальний, контрольний);

- статистичні – кількісний і якісний аналіз одержаних результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає в обгрунтуванні психолого-педагогічних умов використання гіпертексту в освітньому процесі, розробленні експериментальної методики навчання української мови із застосуванням гіпертекстів у основній школі та перевірці її ефективності.

Практичне значення дослідження: матеріали для експериментального навчання мови із застосуванням гіпертекстів можуть бути використані учителями-практиками в освітньому процесі.

Апробація дослідження здійснювалася шляхом публікації статті «Сутність і визначення поняття гіпертексту» у збірнику наукових праць студентів «Пріоритети філологічної освіти» (Рівне, 2020) та виступу із цією темою на секційному засіданні науково-практичної конференції «Пріоритети філологічної освіти» (травень, 2020).

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг тексту дипломної роботи – 79 сторінок, основний текст – 55 сторінок.

Розділ 1

НАУКОВІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГІПЕРТЕКСТУ

1.1. Сутність і визначення поняття гіпертексту

Сучасне суспільство не уявляє свого життя без мережі Інтернет. Всесвітня павутина охопила усі сфери людського функціювання, і освіта не є винятком. Все частіше у науковому просторі ми натрапляємо на поняття «гіпертекст», проте, незважаючи на численні дослідження в різних галузях науки, однозначного визначення терміна не існує.

Поняття гіпертексту має міждисциплінарний характер, гіпертекстові системи стали предметом дослідження у різних галузях знань — технічних, лінгвістичних, філософських, культурологічних та ін. Феномен гіпертексту активно виявляється у сфері творчої діяльності.Теорії сучасного гіпертексту та електронного гіпертексту розробляли О. Барст, М. Бахтін, О. Клочкова, Х. Фатер та ін. Гіпертекстстав предметом дослідженьу галузі лінгвістики тексту (І. Арнольд, Р. Богранд, Н. Буторіна), перекладознавства (Т. Кияк, В. Комісаров, О. Швейцер), комунікації та Інтернет-дискурсу (Н. Ахрєнова, М. Белла, Т. Білецька, Є. Варламова, Л. Діасамідзе) та ін. Міждисциплінарний характер поняття підтверджує складність його визначення і вказує на актуальністьподальших наукових пошуків.

Термін «гіпертекст» поширив в науці Теодор Нельсон (1965). Він визначивгіпертекст так: «форма письма, котра розгалужується або здійснюється на запит», «нелінійний текст» [49,с. 84].

Сучасні дослідники розглядають гіпертекст у двох основних напрямках: гіпертекст як утворення електронне та текстове.

О. Клочкова розглядає електронний гіпертекст і визначає його так: «Електронний гіпертекст — особлива нелінійна форма організації мовного твору, що складається із пов’язаних між собою текстових елементів, що функціонують в комп’ютерному середовищі» [25, с. 8].

М. Візель перераховує специфічні властивості гіпертексту, що нехарактерні для традиційного тексту:

- Дисперсність структури (інформація представлена у вигляді окремих блоків, зв’язаних між собою);
- Нелінійність гіпертексту (читач сам комбінує фрагменти інформації, складаючи свій власний текст);
- мультимедійність (використання всіх засобів дії на читача, особливо комп’ютерних — звуку, анімації і т.ін.);
- інтерактивність (наявність різних електронних посилань, коментарів, гостьових книг, дискусій, чатів);
- доступність (інформація розташовується в зручній для реципієнта послідовності, деякі частини тексту зустрічаються багато разів, таким чином досягається розуміння й інтерпретація окремих підчастин тексту) [11,с.169-177].

Уперше в лінгвістичній сфері поняття гіпертексту вжив Ж. Женетт(1982). Автор визначив гіпертекстяк «будь-який текст, виведений із попереднього тексту шляхом прямої трансформації (просто трансформації) або непрямої трансформації (імітації)» [цит. за : 43, с. 6].

О. Селіванова в термінологічній енциклопедії «Сучасна лінгвістика» визначає гіпертекст так: «1) особливий метод побудови інформаційних систем,що забезпечує прямий доступ до інформації на підставі логічного зв’язку між її блоками; 2) система представлення текстової та мультимедійної інформації у вигляді мережі пов’язаних між собою текстових й інших файлів, яка застосовує нелінійний, асоціативно-фрагментарний і мережний принципи репрезентації інформації»[40,с.86].

В енциклопедії «Українська мова» знаходимо дефініцію А. Загнітка:«сіткова формалізована модель репрезентації текстів, вузли якої співвідносятьсяз різними пакетами текстової інформації»[23,с.100].

Дослідниця Т. Білецька, розглядаючи гіпертекст з точки зору комунікативної лінгвістики, наголошує, що гіпертекст – це «фіксація у

віртуальному часі і просторі самого факту конкретної комунікативної події та ситуації» [6, с. 59].

М. Белла ж припускає, що «так само, як традиційний текст розцінюється як віртуальна сукупність інтерпретацій, гіпертекст слід розуміти як віртуальну сукупність роутів, що формуються в процесі навігації конкретної події» [3, с. 16].

Автори «Літературознавчої енциклопедії» (2007) подають таку дефініцію: «Гіпертекст (грец. hyper — над, надміру і латин. textum — тканина, зв'язок, будова) — текст із фрагментами, щопов'язують його з іншими текстами. Це дає змогу читачеві обрати один із шляхівйого прочитання» [31, с. 229].

Із позиції лінгводидактики розглядає гіпертекст І. Василиків, визначаючи його як «нелінійний текст, влаштований таким чином, що він перетворюється в систему, ієрархію текстів, одночасно являючи собою єдність і множину текстів[7, с. 145]. На його думку, найпростіший приклад гіпертексту – енциклопедія або словник, в якому кожна стаття має посилання на інші статті цього ж словника.

Дослідниця Л. Рускуліс, розглядаючи проблему електронних підручників, висловлює думку про те, що гіпертекст є «навігацією» в інформаційному полі, оскільки дає змогу переміщуватися текстом, відшукуючи потрібну інформацію. Це дає можливість швидко й ефективно відібрати необхідний обсяг матеріалу, який може супроводжуватися додатковими елементами(фото-, аудіо- та відеоматеріалами, звукозаписами), містити уривки з фільмів тощо.«Гіпертекстова структура передбачає конспективний виклад матеріалу, вільне переміщення тестом (вибір найбільш потрібної інформації з запропонованої), використання перехресних посилань, що полегшують організацію зворотних зв'язків» [38, с. 433].

Н. Александрова розуміє під гіпертекстом «інформаційний фонд, що характеризується повнотою викладу, наявністю посилань і певною кількістю розділів та даних з тематики» [2, с.127].

Отже, гіпертекст на сьогодні постає як складний об’єкт наукового дослідження. Як бачимо, його визначення в різних галузях науки доволі різнопланові, й жодне з них не можна вважати вичерпним.

Оскільки наші наукові студії спрямовані у сферу лінгводидактики, то нам потрібно чітке визначення гіпертексту з позиції саме цієї науки. Узагальнивши й синтезувавши подані вище дефініції, сформулюємо таке визначення гіпертексту: інформаційний фонд, що характеризується повнотою викладу, наявністю посилань і певною кількістю даних із конкретної теми; своєрідний навігатор в інформаційному полі,який може супроводжуватися додатковими елементами (фото-, аудіо- та відеоматеріалами, звукозаписами, уривками фільмів та ін.).

Це визначення гіпертексту й стане робочим у нашому дослідженні.

1.2. Лінгвістичні основи дослідження

Перші ідеї гіпертексту були поширені ще в давні часи. Зокрема зноски,посилання та тлумачення правильності текстового прочитання, що виносились поза головний текст, присутні ще в перших конфесійних текстах. Біблія має внутрішньотекстові посилання на різні вірші та книги, які сприяють тому, що читач щоразу може читати текст у іншому напрямку (користуючись посиланнями в новому порядку).

Хоча ідея гіпертекстуальності з’явилася досить давно, новітній (комп’ютерний) гіпертекст дуже відрізняється від гіпертекстів домережевого часу тим, що зазначена сукупність референтних текстів об’єднана апаратом посилань, який перебуває в зоні безпосередньої досяжності реципієнта (очевидно, що з’єднання текстів і миттєвий доступ до творів технічно можливі тільки на комп’ютері).

За словами О. В. Дєдової, сучасний стан вивчення гіпертексту характеризується тим, що, незважаючи на чималий інтерес до «гіпертекстової» тематики, видання, в яких автори розглядають конкретні гіпертексти, майже відсутні. Дослідниця розкриває дві головні причини ситуації, що склалася: 1)

неопрацьованість теоретичної бази схожих робіт. Гіпертекст — особливий, інноваційний об’єкт аналізу, породження нової сфери письмової комунікації, тому його неможливо досліджувати, виходячи лише із теорій сучасної текстології; 2) самепоняття «гіпертекст» має чимало теоретичних і практичних проекцій в різних галузях сучасної науки — соціології,інформатиці, педагогіці,лінгвістиці, літературознавстві тощо [16]. Для розуміння цього явища потрібнозвернутися до історичних відомостей та передумов появи гіпертекстової ідеї.

У першій половині ХХ сторіччя зі збільшенням об’ємів інформаційних потоків та процесів їх опрацювання, із розповсюдженням думки про перспективу втоплення суспільства у всезростаючих масивах інформації, науковцями вперше було поширено «протогіпертекстові ідеї», ціллю яких було проголошено створення протогіпертекстових систем, які передували власне електронним комп’ютерним технологіям. Поль Отле та Анрі Лафонтен на Міжнародному конгресі з бібліографії та документації висунули пропозицію протогіпертекстової концепції, з якої всі документи повинні бути декомпозовані (розкладені) на унікальні фрази, які зберігатимуться на індексованих картках або в так званій «універсальній книзі» (складеній на базі всього того, що було надруковано). А вже у 1930-х роках Х.Г.Уеллс запропонував створення Світового Мозку.

У 1945 році на сторінках липневого випуску журналу в статті Ванневара Буша вперше була проголошена ідея про можливість створення гіпертексту [45]. Автор писав про те, що людський розум оперує асоціативними зв’язками, які пов'язують в єдине ціле розрізнені людські знання. З певного вихідного пункту миттєво через асоціативну «прив’язку» думка слідує до наступного пункту, який (як і всі попередні) включає складну розгалужену мережу стежок, що «переносяться клітинами головного мозку». Ті шляхи-траси, якими «рідко слідують», схильні зникати, адже вони є нестійкими — пам’ять тимчасова. Порядіз цим, складність трас, швидкість дії, деталі ментальних картин є найбільш вражаючими в природі [45,с.101-108].У своїй статті він зобразив

настільний апарат, який був названий автором «тетех». Це мав бути зручний пристрій,в якому людина могла б зберегти усі свої книги,повідомлення, записи, нотатки. Використовуючи механічні засоби (важелі, кнопки, клавіатуру), тексти, що були записані на мікроплівці, можна було б пов’язати між собою так, що перехід від одного тексту до іншого відбувався б безпосередньо, навіть якщо записи фізично знаходяться далеко один від одного. Причому, користувач міг би створювати нотатки і коментарі у текстах так, ніби перед ним була сторінка книги або журналу. Коли читання відбувається в такий спосіб,дозволенні пропуски сторінок, повернення назад чи перегляд десяти сторінок одразу. Одночасно на екрані могли відкриватисякілька записів. Також можна було використати можливість записувати додатково нові матеріали [там само].

Розробки В. Буша спершу не отримали великогопоширення, проте на початку шістдесятих років деякі дослідники починають розвивати подібні ідеї.

У 1965 році Теодор Холм Нельсон вперше в науковому світі вжив терміни «гіпермедіа» та «гіпертекст», а також ініціював створення системи MEMEX (MEMогуEXtansion). Це була одна з перших розробок організації системи документів,заснована на ідеї гіпертекстуальності.Він запропонував дві ідеї, які були постійними у багатьох його наступних публікаціях. Перша стосується літератури (яку автор розглядав у широкому значенні як інформацію, що призначена для зберігання). На його думку, література є неперервною системою взаємопов’язаних творів, і це не визначення, а даність. Друга ідея ― комп’ютер призначений зробити людину вільною, тому потрібно щонайбільше спростити роботу з інформацією. Такою системою, на думку Т. Х. Нельсона, могла б стати система «Ксанаду», де б співіснували і література, і гіпертекст. Це був прогресивний проект, хоча у дечому утопічний. Назва системи запозичена з поеми Семюела Колріджа «Кубла Хан чи видіння уві сні». Ксанадою називалась країна, де Кубла Хан збудував пишний палац. «Ксанаду», за висловом Т. Нельсона, — чудова назва для чарівного міста, де

проживає література. У цьому місці існуватимуть література і гіпертекст [49,с.84-100].

Значний переворот у механізмах представлення гіпертексту зробив британський вчений Тімоті Бернерс-Лі. У 1980-х роках він розроблював програму, яка б вміщувала в собі всюсукупність інформації та могла б відтворювати необхідні знання у потрібній послідовності. Дана програма ніколи не була опублікована. Але принцип її роботи був удосконалений, і це сприяло появі у 1989 році якісно нового явища — глобального гіпертекстового проекту «ЖЖЖ» (ЖогібЖібеЖель). Віднині знання людей було зосереджено у документах у певній мережі. Обмін цими документами мав би бути загальнодоступним. Для збереження гіпертекстових документів автор запускає перший сервер. Аби люди отримали можливість переглядати гіпертексти, вчений випускає перший браузер. Отже, влітку 1991 року світу було показано щось якісно нове, те, до чого ми всі вже так призвичаїлися: навігація по документах здійснювалась за допомогою браузера за умови підключення до мережі Інтернет. Ця ідея підкорила людей та набула чималого розповсюдження завдяки своїй простоті та можливості зрозуміти, що до чого на інтуїтивному рівні.

Класичне поняття «гіпертекст» у кібернетиці (від англ. hypertext)– документ, якийвключає гіперпосилання на інші документи, що можуть бути відображені безпосередньо з вихідного (первинного) документа через активацію гіперпосилання. Відповідно гіперпосилання – це адреса іншого мережного інформаційного ресурсу, що вміщує документ, на який хоче перейти користувач. Для нормальної роботи – орієнтації у віртуальному середовищі мережі Інтернет– допомагає спеціально розроблене програмне забезпечення – вебоглядачі / вебнавігатори / веббраузери(MozilaFireFox, NetscapeNavigator, GoogleChrome,Internet Explorer, Operatощо).

В останні півтора десятиліття активно вживається і впроваджується у науковий обіг поняття «screening» («скрінінг»)–поєднання процесів виникнення та сприйняття текстів безпосередньо за монітором персонального комп’ютера.

Для полегшення роботи в віртуальному інформаційному середовищі користуються поняттями «navigation» («навігація») та «browsing» («броузинг») – пересування гіпертекстом.

Уперше поняття «гіпертекст» у суто філологічному значеннівикористав відомий структураліст-наратолог Ж. Женетт у 1982 р. у своїй класичній праці «Палімпсести: література другого рівня», де він досліджує відношення між текстами і виділяє п’ять типів транстекстуальних відношень: 1) інтертекстуальність як сумісне існування в одному тексті двох або більше текстів (цитата, алюзія, плагіат і т. ін.); 2) паратекстуальність як відношення тексту до свого заголовка, післямови, епіграфа і т. ін.; 3) метатекстуальність як посилання-коментар чи посилання-критика на свій передтекст; 4) гіпертекстуальність як осміювання і пародіювання одним текстом іншого (гіпотексту, тобто тексту, на якому він заснований); 5) архітекстуальність, що розуміється як жанровий зв’язок текстів [21, с.15].

Четвертий тип виражаєгіпертекстуальність, яка існуєміждвома текстами, перший із яких (попередній) є гіпотекстом, а другий (наступний) гіпертекст. За визначенням автора класифікації, гіпертекстце «будь який текст, виведений із попереднього тексту шляхом прямої трансформації (просто трансформації) або непрямої трансформації (імітації)» [21,с.6].

Спосіб побудови текстового простору гіпертекстудуже змінюється. Адже звичайний (конвенційний, традиційний) текст є за своєю структурою лінійним, тому переміщатися в його просторі можна лише у напрямках, обмежених однією площиною, і фіксувати лише двовимірний потік інформації — лінійний та ієрархічний. Щодо гіпертексту, то він є текстом з нелінійною структурою, елементами якої є прості лінійні елементи (слово, фраза, надфразова єдність). Нелінійністьгіпертексту полягає в тому, що після ознайомлення з фрагментами текступостає множинність можливостей вибору подальшого прочитання інших елементів тексту. Причому під час прочитання гіпертексту є можливість повернутися до попереднього вузла і поновити прочитання за іншим шляхом.

Гіпертекст забезпечує функціювання великих обсягів текстової, графічної та інших видів інформації у віртуальному просторі. Процеси комунікації відбуваються в умовах множинного, фрагментарного дискурсу, який постійно розростається і набуває нових форматів (межі тексту як самостійної комунікативної єдності розмиваються, відео- та аудіоелементи постають його невіддільними частинами). Текст набуває ознак креолізованості (формуються нові типи повідомлень, змішаних за граматичними та лексичними характеристиками як наслідок взаємодії кількох мов та видів інформації). Все це пов'язано з процесами впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на процеси глобалізації.

Важливою особливістю «гіпертексту» є його іманентність – зростання свідомості особистості з засобами спілкування і спроможність людини засвоювати знання миттєво та набувати навичок роботи з новітніми комунікаційними засобами. Гіпертекст виникає у спробах використання персонального комп'ютера в наукових розробках та літературі.

Інформативність гіпертексту пов'язана з застосуванням системи посилань. Зокрема гіпертекст характеризується специфічними параметрами, які залежать від особливостей побудови системи посилань у гіпертексті:інтергіпертекстовість (коли посилання з одного гнізда на інше зв'язуються в межах окремих текстів), інтрагіпертекстовість (коли посилання з одного гнізда на інше зв'язуються з межах одного тексту)та екстрагіпертекстовість (коли з посилання одного гнізда на інше зв'язуються між окремими гіпертекстами в межах одного тексту).

І. Р. Гальперін зазначає, що членування конвенційного тексту буває об'ємно-прагматичним та контекстно-варіантним [13,с.51-52]. Об'ємно-прагматичне членування — це поділ тексту на структурно-функціональні інформаційні елементи, які створюються з метою впливу на настанову читача. Контекстно-варіантне членування — це поділ тексту таким чином, що читач вважає себе співучасником подій, описаних у тексті [13]. Цей різновид

членування забезпечує простий лінійний текст елементами інтерактивності читача. Ці ж членування є характерними й для гіпертекстів.

До загальних характеристик гіпертекстуможна віднести:

- мультимедійність (гіпертекст окрім власне текстового представлення інформації може містити аудіо-, фото- або відеоінформацію в on-line або off-line режимі);
- інтерактивність (включення читача до творення власного тексту за допомогою пристроїв введення-виведення інформації в персональному комп'ютері ― читач, «клікаючи» мишею на певне посилання, активізує ту інформацію, яка його цікавить);
- дисперсність структури (розпорошеність елементів гіпертексту як сукупності зовнішніх елементів та зв'язків між ними);
- динаміку (гіпертекст можна в будь-який момент вивести на друк, в середині гіпертексту можуть міститись посилання на графіки або діаграми, що постійно змінюються –динамічні дані).

Водночас із цим під час тривалої роботи з гіпертекстом в людини може виникати відчуття незадоволення, адже охопити всі можливі варіанти, які пропонує гіпертекстовий документ, фактично неможливо [48,с. 57-78]. Деякі з дослідників, як-от незалежний експерт в сфері дизайну К. Монаков, стверджують, що гіпертекст викликає порушення короткострокової пам'яті головного мозку[44]. Надлишковість розгалужень в гіпертекстових документах призводить до порушень в пам'яті людини, адже вона не придатна для зберігання настільки розгалуженої схеми шляхів руху по гіпертексту.

Отже, слід зазначити, що гіпертекст на сьогодні постає як складний об'єкт наукової експлікації: як відкрита система, як мережева організація інформації, як база знань, як система з операцією «дописування знань» тощо.

1.3.Гіпертекст з точки зору психології

У цьому розділі зупинимося на аналізі психологічних аспектів нашого дослідження.

Проблематика гіпертексту вивчається, окрім психології, в лінгвістиці, культурології, соціології. Для того щоб виділити в гіпертексті психологічне, спочатку спробуємо виконати обернене завдання.

Для лінгвістики, наприклад, гіпертекст цікавий із точки зору зміни й трансформації мовних структур при створенні та читанні нелінійних вербальних текстів, вивчається вплив навігаційних елементів гіпертексту на структуру мови й мовлення, на їх сприйняття та розуміння.Психологія ж також вивчає ефекти впливу гіпертексту на сприймання й розуміння, але, на відміну від лінгвістичної науки, зосереджує увагу на когнітивні характеристики та навчання. Якщо лінгвістика вивчає власне мовні й мовленнєві характеристики гіпертексту, то психологія вивчає зміну розуміння і сприймання, пов’язаних із гіпертекстом, використовуючи мовну діяльність (також і писемне мовлення) як інструмент.

Із точки зору культурології гіпертекст розглядається як феномен, що трансформує культуру за допомогою інформатизації і віртуалізації; гіпертекст розглядається як продукт і як частина культури постмодерну. При цьому психологічні аспекти не просто відокремити від культурологічних. Відмінності не лежать на поверхні,але вони є. В психології культура досліджується не сама по собі, а виключно в зв’язку з психікою людини: або як впливає на психіку, або як піддається змінам у зв’язку з дією психіки. Для культурології цікаво, як під дією гіпертекстів змінюється загальнолюдська культура, а для психології – як ці зміни відображаються на психіці.

Соціологія вивчає гіпертекст крізь призму соціальних інститутів, таких як школа чи сім'я. На відміну від зазначених галузей гуманітарних знань, психологію приваблюють психічні процеси, результатом яких стають розуміння й інтерпретація гіпертекстів.

Тобто,на відміну від інших дисциплін, психологічна традиція полягає у вивченні гіпертекстових структур не самих по собі, а в контексті їх можливого впливу на психіку.

Для сучасної психології вже досить традиційним стало дослідження гіпертекстів у педагогічній і когнітивній традиціях [5,с. 91-100]. Вивчається проблема пошуку способів проєктування гіпертексту максимально зручним для читача чином [47,с.109-136]. Меншою мірою реалізовані такі перспективні напрямки досліджень щодо гіпертекстової проблематики, як психологія читання, раніше широко представлена у вітчизняній психології й актуальна в сучасних умовах [17], а також психологія розуміння, яка на сьогоднішній день також приділяє увагу проблемам нелінійності текстових структур [24,с.105-119].

У статті Д. Дестефано і Дж. Лефевре [46] проаналізовані основні результати досліджень когнітивних недоліків і переваг гіпертекстів порівняно зі звичайним текстом, опублікованих за період з 1990 по 2004 рік. У ході аналізу автори перевіряли гіпотезу про збільшення когнітивного навантаження при роботі з гіпертекстом, пов'язаним із необхідністю прийняття рішень про те, який фрагмент тексту вибрати і читати на кожному кроці.

Дослідження, в яких використовувалися пов'язані з проблемою багатозадачності методики, найчастіше приводили до неоднозначних результатів. Так, у дослідженні Пласса та ін. було продемонстровано, що обсяг додаткової інформації не впливає безпосередньо на розуміння і запам'ятовування інформації. Учні, які вивчають іноземну мову, читали текст і в 3 з 4 умов повинні були працювати з позначками до нього. У кожному із 3 умов їм потрібно було натискати на піктограму, що знаходилась поруч зі словами. «Візуальна позначка» – пов'язане зображення поруч із німецьким словом. У випадку «вербальної позначки» учні бачили роз'яснення рідною мовою. У двох інших умовах учні або не бачили ніяких позначок, або їм показували послідовно обидва види позначок. Пласс і ін. виявили, що у випадку демонстрації тільки візуальних позначок розуміння було гіршим, ніж у випадках відсутності позначок або показу двох видів позначок [50,с.221-243].

Низка досліджень присвячена аналізу зв'язку складності структури гіпертексту і когнітивного навантаження. При аналізі структури гіпертексту

зазвичай варіюються такі параметри: кількість фрагментів тексту, кількість взаємних посилань і їх вид [47]. Показано, що збільшення кількості посилань негативно впливає на його розуміння [51]. Окремо досліджується навігаційна складність гіпертексту. У таких дослідженнях піддослідні вирішують завдання на пошук якоїсь конкретної інформації або відповідей на питання у незнайомому матеріалі. Однозначного розуміння, яким чином кількість посилань впливає на навігаційну складність тексту, досягти не вдалося,це імовірно пов'язано з особливостями використаних текстових матеріалів і методик, але вдалося довести негативний ефект семантичних посилань.

Особливий інтерес представляють дослідження ролі індивідуальних відмінностей в успішності роботи з гіпертекстом. Незважаючи на певну неузгодженість результатів, можна однозначно сказати, що індивідуальні відмінності в когнітивних здібностях можуть значною мірою впливати на ефективність роботи з гіпертекстом. Дослідження продемонстрували, що люди з високими когнітивнимиздібностями або не мають труднощів в роботі згіпертекстом, або в окремих випадках навіть отримують переваги. Однак для тих, у кого когнітивних здібностей недостатньо, робота згіпертекстамизазвичай спричиняє деякі проблеми. Точно визначити, з якими саме психічними функціями пов’язані результати, поки не вдалося [46].

Навички роботи з гіпертекстом також пов'язані з когнітивними стилями читачів. Наприклад, поленезалежні люди демонструють кращі результати, імовірно тому, що звикли самостійно структурувати інформацію. Також взаємозв'язок між аналітичністю/холістичністю й ефективністю роботи з гіпертекстами виявився не прямолінійним. Результат роботи згіпертекстомоднаковий і у аналітиків, і у холістиків, але у тих випадках, коли вгіпертексті присутня значна кількість семантичних посилань, піддослідні з гнучким когнітивним стилем виявляються більш успішними [там само].

Також вивчався вплив гіпертексту на процес формування ситуаційної моделі [47]. Суперечливість проведених досліджень змушуєзробити висновок, що структура тексту безпосередньо не впливає на формування ситуаційної

моделі. Позитивний або негативний ефект пов'язаний скорішене зсамим фактом наявності гіпертекстової структури, а зі способом її реалізації: гіпертекст може як допомагати, так і заважати читанню. Це пов'язано (крімкогнітивних здібностей) і з індивідуальним досвідом читачів, і з наявністю в них знань із даної теми, і з рівнем їх зацікавленості в ній.

Результати проведених емпіричних робіт змушують повернутися до основоположних теоретичнихположень. Так, необхідно розібратися з самим поняттям гіпертексту, чи гіпертекстуальності. Перш ніж ми спробуємовизначити це поняття, потрібно проаналізувати ті особливості, які властивігіпертексту: нелінійність, багаторівневість, фрагментарність і мультимедійність, і виділити з них ті ключові ознаки, якіяknайбільше характеризують його [47; 46].

Під мультимедійністю розуміють, що в гіпертексті можуть трапитися не лише власне текстові елементи, але і звуки і/або зображення, тобто аудіофайли та відеофайли. З одного боку,ця властивість є важливою, але з іншого боку, вонаскоріше пов'язаноз середовищем, в якому ми з ним найчастіше стикаємося. Томубуло бпомилкою зводити гіпертекст до мультимедійності, і навпаки. Тим більшетреба враховувати, що є дослідження, які відносять до гіпертексту і класичні «паперові» твори [14].

Поняття нелінійності природно було б описати разом з фрагментарністю гіпертексту. Якщо звичайний текст ми сприймаємо як однеціле, нехай і розділене на сторінки, глави, розділи і тому подібне, то в гіпертексті завжди привертає увагу те, що він складається з декількох самостійних фрагментів (такі фрагменти інколи називають гіпотекстами [41,с.71-75]). Про «з’єднання» цих фрагментів і йдеться, коли говорять про нелінійність аболінійність тексту. Що стосується фрагментарності, то називатицю якість необхідною для гіпертекстуальності неможливо, тому що будь-який матеріал можна уявити як суму деяких частин або навпаки — як цілісну сутність просто тому, що спеціальних критеріївцілісностіневиділяється.

Нелінійність є характеристикою «від зворотного». У цьому терміні гіпертекст протиставляється звичайному тексту, який характеризується як лінійний. Підлінійністю в цьому випадку розуміється можливість визначення однозначного «шляху прочитання» фрагментів тексту: у разі традиційних текстів–від початку до кінця, тоді як нелінійний гіпертекст залишає читачеві більшеодногоможливогошляху проходження. Однак, чи може сам матеріал припускати ті чи інші шляхи його прочитання? Не кажучи вже про відсутність впевненості, що образи прочитаного в психіці відповідають тому, що і як ми прочитали.

Результативність використання культурно-діяльнісної програми в дослідженнях, пов'язана із сучасними технологіями, Інтернетом і кіберсередовищем, була вже неодноразово обґрунтована, але хотілося б зупинитися на зв’язку між теорією Л. С. Виготського і феноменами Інтернету[10].

Із точки зору культурно-історичної теорії, відмінною рисою діяльності людини є опосередкованість. При цьому знаряддя, за допомогою яких відбувається опосередковування діяльності, розвиваються, і, на думку багатьох спеціалістів, найрозвиненішим знаряддям є знак.

Якщо пригадати, що в основі всіх інформаційних технологій лежить двійковий код, то можна впевнено назвати його одним із найрозвиненіших знарядь, винайденим людиною. Інтернет дозволив людям спілкуватися між собою, тобто впливати на інших людей, а на сучасному етапі він багато в чому є способом навчання, опосередковує запам'ятовування, дозволяє людині впливати на самого себе.

Л. С. Виготський вважав людську психіку результатом розвитку суспільства, накопичення знань, формування культури і звичаїв їх успадкування наступними поколіннями. Можна сказати, що культура є знаряддям суспільства, яке використовується для розвитку його самого. Інтернет вдало вписується в цю концепцію. Адже все, що є в Інтернеті, створюється людьмидля того, щоб інші людиознайомилисьіз цим«посланням».

Вся інформація, що міститься в Інтернеті, є відображенням сучасної культури, результатом роздумів і вражень сучасної людини, їїдіяльності. Ще однієюособливістю людини є довільність їїактивності, як зазначається укультурно-історичній програмі; Інтернет повною мірою реалізує таку програму як в мікро-, так івмакромасштабі.

Таким чином, Інтернет є і результатом діяльності, ізнаковим знаряддям, і простором, в якому «живе» сучасналюдина. Його можна розглядати і як самостійно існуючу культурну систему, і як середовище цілеспрямованої діяльностіокремої людини або малих і великих груп людей. Тим самим культурно-діяльнісна програма є найбільш зручною теорією для дослідження психологічної проблематики гіпертексту.

Відповідно до цієї програми об'єктом психологічних досліджень є діяльність людини, щоповертає нас до озвученої раніше проблеми: чиможна визначити гіпертекст через те, яким способом людинайого читає? Якщо розглядати гіпертекст у зв’язку з діяльністю, то подібна постановка питання не тільки можлива і актуальна, а й необхідна, оскільки, як відомо,в діяльностісуб’єкт перетворює об’єкт [29],в тому числі «задає» об'єкту нові властивості.

Отже,на відміну від інших дисциплін, психологія вивчає гіпертекстові структури не самі по собі, а в контексті їх можливого впливу на психіку. Ми вважаємо, що потрібно визначити гіпертекстуальність через можливість тексту (або іншого матеріалу) бути прочитаним нелінійно. Причому ця можливість реалізується в діяльності людини, що взаємодіє з цим текстом (або матеріалом).

1.4. Педагогічні та лінгводидактичні умови використання гіпертекстів у процесі навчання мови

Розглянемо педагогічні та лінгводидактичні умови використання гіпертекстів у процесі навчання мови.

Сучасні інформаційні технології навчання сьогодні посідають значне місце у функціюванні освітніх закладів всіх рівнів, необхідність їх застосування

у гармонійному поєднанні з традиційними методами навчання усвідомлена значною більшістю як теоретиків, так і практиків освітянської сфери. Комп'ютер – потужний інструмент і засіб у процесі розумової діяльності людини майже будь-якого віку незалежно від галузі діяльності. Зважаючи на цю ситуацію, при використанні відповідного програмного забезпечення і методичних надбань, розроблених із урахуванням наукових принципів вибору змісту навчального матеріалу і психологічних особливостей учнів, використання сучасних інформаційних технологійпри викладанні багатьох навчальних дисциплін дозволяє значно покращити дієвість освітнього процесу. Пропоноване твердження співпадає з поглядами провідних фахівців, які працюють у цьому напрямку [20;9;36;37].

У зв’язку зі сказаним, можна вважати за доцільне виготовлення комп’ютерних навчальних посібників, які б враховували особливі вимоги навчання української мови учнів у закладах загальної середньої освіти.

Одним із важливихетапів створення таких педагогічних програмних засобів навчання є проблема вибору інструментального середовища, сприятливого для реалізації основних дидактичних вимог.

Більшість фахівців у цьому питанні сходятьсяна думці, що одним із найбільш успішних технологічних рішень цього завдання є використання гіпертекстових середовищ. І такий погляд є досить обґрунтованим [9;36;37;30;8;19].

Гіпертекстова система дозволяє розробнику будь-якого навчального курсу записати в наявній формі мережу ідей (думок, тез, фрагментів) і надає слухачу безпосередній доступ до цієї сукупності ідей автора. Якість праці розробника навчального курсу й адекватність сприйняття матеріалу суб’єктами навчання при цьому зростають, тому що виключаються перехідні трансформації. Використовуючи вербальні й невербальні уявлення, гіпертекстові системи дозволяють показувати користувачу інформацію в найбільш ефективній формі з урахуванням не тільки значення інформації, але й індивідуальних психологічних і фізіологічних особливостей користувача.

Також гіпертекстові системи вперше пропонують інструмент, спроможний підтримувати процеси асоціативного мислення, що переважають у правій півкулі людського мозку. Фундатор психоаналізу Зигмунд Фрейд вважав, що метод вільних асоціацій відбирає або щонайменше послаблює вплив внутрішніх цензорів на роботу підсвідомості, із яких складається інтуїція і творче осяяння. Саме ці характеристики гіпертекстових середовищ, реалізовані на сучасних апаратних і програмних платформах, привернули інтерес розробників педагогічного програмного забезпечення – навчальних, контролюючих, довідкових програм, автоматизованих посібників і енциклопедій.

Вважаємо за доцільне проаналізувати можливу педагогічну ефективність застосування гіпертекстових програм у навчальному процесі. В даному випадку будемо розуміти під гіпертекстом інтерактивну програму, де первинне місце належить предметно-орієнтованому тексту, який вміщує засоби оперативного виходу у допоміжні інформаційні сховища будь-якого типу.

Розкриємо ознаки гіпертекстових середовищ як інструментального засобу організації і подання навчального матеріалу. Корисні, з погляду створення педагогічного програмного забезпечення, ознаки і характеристики гіпертекстових середовищ подаємо у вигляді таблиці М.І.Шермана.

Таблиця 1

Ознаки і характеристики гіпертекстових середовищ як дидактичного засобу		
	Ознака	**Характеристика**
	Спрямованість на користувачів	Прикладне програмне забезпечення, орієнтоване на створення комп’ютерних дидактичних засобів
	Форма організації, подання навчального матеріалу і роботи слухача	Різноманітна, розгалужена, з можливістю адаптації до індивідуальних особливостей особи, яка навчається

	Наявність розвинутого діалогового інтерфейсу	Діалоговий інтерфейс високого (можливо, середнього) рівня
	Тип інформаційного наповнення	Довільний текст, нелінійний текст, графіка, аудіо- та відеофайли, кліпи, анімація або кожен із цих елементів окремо
	Функціональна спрямованістьконкретного навчального курсу	Однопредметні або інтегровані Курси
	Можливі види навчальної діяльності	• Робота з демонстраційними програмами • Поновлення опорних знань • Робота з довідковими системами • Робота з навчаючими програмами • Робота з інформаційно-контролюючими програмами з метою перевірки набутих знань • Самостійна (гурткова) робота • Виконання індивідуальних завдань

Зазначені вище характеристики гіпертексту умовлюють їхню дидактичну цінність, роблять їх ефективними інформаційно-комунікативними технологіями освіти взагалі та мовної підготовки зокрема. Розглядаючи особливості гіпертексту, вчені зазначають, що вінідентичний людській свідомості та висловлюють думку, що на відміну відзвичайного лінійного тексту гіпертекст, який містить мережу вузлів та зазначені на них асоціативні зв’язки, продукує трьохмірний інформаційний простір, що виготовляє інформаційне середовище, рівнозначне глибинній структурі обробки ідей мозком людини [18]. Процес

мислення не генерує ідеї у чітко зазначеній послідовності, він проходить одразу на кількох «фронтах», ідеї розвиваються одночасно на різних рівнях і з різних позицій, залежать одна від другої, доповнюють одна другу. Це породжує необхідність зовнішньої фіксації складних і переплетених ліній мисленнєвого процесу. Одним із видів такої фіксації є гіпертекст.

Дидактичний потенціал гіпертекстів убачаємо також у тому, що їх застосування в процесі навчання сприяє розвитку мотивів, інтересів, самостійності, пізнавальної активності учнів. Завдяки нелінійній структурі, багатоаспектності компонентів та різноманітності зв’язків між ними процес отримання та засвоєння інформації стає необмеженим у просторі та часі, перетворюється на безкінечну пізнавальну подорож [39, с.11]. Крім того, учні часто не сприймають закономірності викладу матеріалу вчителя, а обирають власний шлях засвоєння інформації. Гіпертекст надає їм таку можливість: учні можуть самостійно обрати, з якими частинами теми вони хочуть ознайомитись, вибрати послідовність ознайомлення, а все це сприяє розвитку самостійного мислення, забезпечує свідоме навчання. Багатоаспектність складників гіпертексту та можливість довільного ознайомлення з ними сприяє також індивідуалізації освітнього процесу. Адже учень самостійно визначає елементи матеріалу, з якими він хоче познайомитися в межах конкретногопитання, спираючись на коло власних інтересів, на рівень своїх можливостей, він самостійно з'ясовує, чи достатньо він зрозумів матеріал, чи може він перейти до опанування наступного матеріалу, чи потрібно повернутися до попереднього.

Розглядаючи педагогічні умови використання гіпертекстової технології у процесі навчання, Л. Ю. Беленова зазначає, що ця технологія є ефективною та результативною, адже сприяє реалізації особистісно-орієнтованого, індивідуального, діяльнісного, професійно-спрямованого та системного підходів до навчання. «Особистісно-орієнтований підхід забезпечує створення максимально сприятливих умов для розвитку та саморозвитку особистості, виявлення його індивідуальних здібностей, активне використання їх у навчальній діяльності. Особливість індивідуального підходу полягає в

постійному урахуванні індивідуальних особливостей кожного: типу й характеру інтелекту, рівня розвитку, вибірковості до змісту, виду та форми навчального матеріалу, мотивації, здібності до самостійної роботи. Специфіка діяльнісного підходу полягає в орієнтації на допомогу учневі в становленні його як суб'єкта своєї життєдіяльності, при цьому він сам активно бере участь в процесі навчання. Системний підхід у педагогічному процесі передбачає використання спеціальних понять і методів, дотримання певних умов для самореалізації та самовираження особистості, що сприяє її творчому самовираженню та особистісному зростанню» [4, с.57].

Слід також пам'ятати й про можливі негативні наслідки використання гіпертексту в освітньому процесі. Погоджуємося із зауваженнями О. С. Мілославова про те, що непродумане застосування даноготипу тексту містить небезпеку втрати цілісності знань, може призвести до їх фрагментарності [32,с.107]. Безсумнівно, використання такої потужної інформаційно-комунікативної технології, як гіпертекст, має бути коректним, виправданим і доцільним. Неможна переоцінювати його можливості. Передача інформації – це ще не гарантія передачі в повному обсязі знань, культури, тому сучасні інформаційно-комунікативні технології є лише допоміжними засобами навчання, хоча й досить ефективними та продуктивними [27,с.39].

Високий рівень самостійності учнів під час використання гіпертексту підіймає питання про призначенняв чителя в цьому процесі. Ми думаємо, що його можна звести до таких напрямків: формулюваннямети й завдань гіпертексту з огляду на обраний аспект та етап навчання, на можливість структуризації матеріалу; обробка текстового матеріалу, виділення головних і другорядних складників; встановлення зв'язків між усіма можливими компонентами матеріалу; формулювання стратегічної послідовності репрезентації матеріалу, виділенняпершорядних понять, що ввійдуть в основу концептуальної картини; розгляд характеру семантичних і лексико-граматичних посилань; побудова «навігації» по гіпертексту, тобто шляхів переходу від основного матеріалу до допоміжного; встановлення можливостей

та способів додавання до гіпертексту матеріалу, цілеспрямованого на формування та розвиток практичних умінь і навичок, контроль рівня їх сформованості; з’ясування можливості та доцільності використання сучасних мультимедійних засобів та пошук напрямів їх введення. При цьому вартопідкреслити, що провідним орієнтиром у процесі створення гіпертексту для використання під час мовної підготовки мають бути комунікативні потреби учнів, завдання аспектів навчання та рівень сформованості початкових мовних і мовленнєвих умінь і навичок.

Із позиції лінгводидактики розглядають гіпертекст І. Василиків, Л. В. Русуліс та Н. Александрова, А. Р. Габідулліна, А. В. Нікітіна, О. А. Кучерук.

Як зазначає А. В. Нікітіна: «важливим видом полікодового тексту є гіпертекст – нелінійний текст, адже все частіше сучасний лингводидактичний дискурс функціонує в реальному та у віртуальному часі й просторі (дистанційний курс, електронний підручник, лекція, відеоконференція, електронна консультація, електронний семінар, електронна навчальна гра, електронний проект тощо), оскільки мова набуває видозмін залежно від дискурсних умов, реальних комунікативних ситуацій» [35, с. 222-223].

Проте О. А. Кучерук вважає, що «реалії сьогодення такі, що галузь україномовної освіти недостатньо забезпечена електронними програмними продуктами навчального призначення, більшість досвідчених філологів-методистів, педагогів-практиків не готові повною мірою брати участь у творчій співпраці зі створення програмних засобів для комп'ютерного навчання української мови, не всі вчителі володіють методикою використання мультимедійних засобів (комп'ютерної графіки, гіпертексту, звукових файлів, анімації, відсоресурсу) у навчальному процесі формування зростаючої мовної особистості, не завжди готові до забезпечення необхідних психолого-педагогічних і методичних умов для комп'ютерного навчання, відчувають суттєві труднощі в роботі з комп'ютером та ІКТ. Водночас творчі педагоги напрацювали певний досвід теорії і практики комп'ютерного навчання

української мови. Завдяки їм е-лінгводидактика змінює усталені уявлення про мовну освіту» [28, с.84].

На думку А. Р. Габідулліної, з точки зору обсягу в навчально-педагогічному дискурсі можна виділити 2 типи гіпертекстів: дослідний, який характеризується значним обсягом інформації, що присвячена деякій глобальній проблематиці, різноманіттю підходів, які розглядають тему панорамно, в історичній, порівняльній, міждисциплінарній єдностях і обов'язково включають авторське бачення питань; і конструктивний, вузько спрямований в змістовному плані, невеличкий за обсягом, із прозорою навігаційною структурою [12].

Дослідниця виділяє дефініціальний гіпертекст (як мінімальну додаткову одиницю в гіпертекстовій структурі, що роз'яснює зміст ключової смислової точки); літературний гіпертекст (як лінійну інформаційну одиницю, основну в структурі даного гіпертексту); описовий гіпертекст (як набір автономних інформаційних фрагментів, що вступають у взаємозв'язку з іншими автономними інформаційними фрагментами на підставі синонімії).

За змістовим складом навчальні гіпертексти можуть бути метатекстовими (структурними одиницями виступають текстові матеріали) і мультимедійними (крім текстової інформації вони включають графічні, аудіальні, анімаційні матеріали) [12].

Незважаючи на всі недоліки, застосування гіпертексту в освітньому процесі містить багато переваг:

1. Гіпертекст надає учневі доступ до ієрархічно організованою інформації. Ієрархія досягається шляхом розміщення на сторінках тексту посилань на інші сторінки. Вибравши таке посилання, здобувач натискає спеціальну кнопку і миттєво потрапляє на потрібну йому сторінку. Оформивши план уроку як гіпертекст, учитель може передбачити в ньому «роздачу» текстових і графічних матеріалів, наочну демонстрацію нового матеріалу, формулювання, фронтальні запитання, практикуми розв'язання лінгвістичних задач із можливістю отримання підказки.

2. Багато здобувачів освіти часто не схильні йти слідом за міркуваннями викладача. Вони формують власну логіку розуміння навчального матеріалу. Гіпертекст допомагає учню самостійно вибирати шлях пошуку потрібної інформації, що, природно, сприяє розвитку мислення, забезпечує свідомість навчання.

3. Онлайнова освітня діяльність характеризується імітаційною поведінкою, творчим потенціалом, реалізованим через гру, постійним зворотним зв'язком, асоціативним вивченням фактів, постійним вибором, наглядом і аналізом прикладів, пошуком і вирішенням проблем, роздумом через загадки, неврегульованим запам'ятовуванням вибіркових фактів, високим рівнем мисленнєвих процесів. Значить, Інтернет, що породив специфічне освітнє середовище, стимулює високу пізнавальну активність. Для дистанційної освіти перевагами гіпертексту є свобода переміщення за текстом, необов'язковість суцільного читання тексту, стислий (реферативний) виклад інформації, використання перехресних посилань, довідковий характер інформації.

4. Гіпертекст – це засіб навчання. Багатьом учням постійно потрібна підказка про зв'язки кожного окремого аспекту досліджуваної предметної області, щоб усвідомити ту чи іншу лінгвістичне поняття.

5. гіпертекстовогопредставлення інформації дозволяє виявити причини нерозуміння учнями досліджуваного питання. Аналіз готового гіпертексту (логічної ув'язки досліджуваних питань) дозволяє викладачеві розкрити внутрішні причини помилок. Педагоги встановили, що для елементів, що мають найбільшу кількість зв'язків, має місце найбільша кількість помилок, незрозумілих місць при самостійному вивченні матеріалу, найбільший час, що витрачається при поясненні.

6. Наочна картина взаємозв'язків раніше вивченого і подальшого навчального матеріалу в гіпертексті дає можливість викладачеві підібрати такі завдання і питання, які сприяють включенню нових знань у систему раніше засвоєних при закріпленні і узагальнюючому повторенні навчальної теми [12].

Отже, гіпертекст є одним із найефективніших і найпродуктивніших сучасних інформаційно-комунікативних технологій у процесі мовної підготовки, спрямований на підвищення рівня та якості навчання. Його дидактичний потенціал полягає в тому, що за умов правильної, доцільної, виправданої організації він сприяє реалізації особистісно-орієнтованого, індивідуального, діяльнісного, системного підходів до навчання. Проте ця технологія, як і інші типи сучасних інформаційно-комунікативних технологій, є лише допоміжними засобами навчання. Провідна ж роль належить вчителеві, який повинен визначити доцільність і можливість використання цих технологій в освітньому процесі, розробити та запровадити їх в останній.

Висновки до 1 розділу

Проаналізувавши наукову літературу з теми дослідження, можемо зробити такі висновки.

Гіпертекст на сьогодні постає як складний об’єкт наукової експлікації: як мережева організація інформації, як відкрита система, як база знань, як система з операцією «дописування знань» тощо. Узагальнивши й синтезувавши наявні в науковій літературі визначення цього поняття, ми сформулювали таке визначення гіпертексту: інформаційний фонд, що характеризується повнотою викладу, наявністю посилань і певною кількістю даних із конкретної теми; своєрідний навігатор в інформаційному полі, який може супроводжуватися додатковими елементами (фото-, аудіо- та відеоматеріалами, звукозаписами, уривками фільмів та ін.).

Огляд лінгвістичної літератури з теми дозволив зробити висновок про те, що, гіпертекст є текстом і нелінійною структурою, елементами якої є прості лінійні елементи (слово, фраза, надфразова єдність). Нелінійність гіпертексту полягає в тому, що після ознайомлення з фрагментами тексту постає множинність можливостей вибору подальшого прочитання інших елементів тексту. При чому під час прочитання гіпертексту є можливість повернутися до попереднього вузла і поновити прочитання за іншим шляхом.

Гіпертекст забезпечує функціювання великих обсягів текстової, графічної та інших видів інформації у віртуальному просторі. Процеси комунікації відбуваються в умовах множинного, фрагментарного дискурсу, який постійно розростається і набуває нових форматів (межі тексту як самостійної комунікативної єдності розмиваються, відео- та аудіоелементи постають його невіддільними частинами). Текст набуває ознак креолізованості (формуються нові типи повідомлень, змішаних за граматичними та лексичними характеристиками як наслідок взаємодії кількох мов та видів інформації). До загальних характеристик гіпертексту вчені відносять мультимедійність, інтерактивність,дисперсність структури, динаміку, багаторівневість, фрагментарність.

Аналіз літератури засвідчив, що психологія вивчає психічні процеси, результатом яких стають розуміння й інтерпретація гіпертекстів. Тобто завдання психологів полягає у вивченні гіпертекстових структур не самих по собі, а в контексті їх можливого впливу на психіку людини. Серед напрямків сучасних психологічних досліджень ми виокремили такі: психологія читання і розуміння гіпертекстів, пошук способів проєктування гіпертексту максимально зручним для читача чином, аналіз когнітивних недоліків і переваг гіпертекстів порівняно зі звичайним текстом і т. ін.

Огляд педагогічної літератури дозволив зробити висновок про те, що гіпертекст є одним із найефективніших і найпродуктивніших сучасних інформаційно-комунікативних технологій у процесі мовної підготовки, бо спрямований на підвищення рівня та якості навчання. Його дидактичний потенціал полягає в тому, що за умов правильної, доцільної, виправданої організації він сприяє реалізації особистісно-орієнтованого, індивідуального, діяльнісного, системного підходів до навчання.

Аналіз методичної літератури засвідчив, що що у фахових публікаціях розкрито питання становлення електронної лінгвоодидактики як інноваційного науково-методичного напряму, лінгводидактичні можливості комп’ютерної лексикографії, особливості комп'ютерних тестів у системі контролю

навчальних досягнень носіїв мови, визначено підходи до створення електронної книги для навчання української мови, методично обґрунтовано систему роботи і використання ІКТ у процесі мовленнєвого розвитку дошкільників та ін. Незважаючи на інтерес учених до питань використання в системі україномовної освіти електронних ресурсів, теорія проблеми розроблена недостатньо, а в практиці навчання української мови гіпертексти використовуються неповною мірою.

Розділ 2

МЕТОДИКА ЗАСТОСУВАННЯ ГІПЕРТЕКСТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

2.1.Аналіз програми і підручників у контексті проблеми дослідження

Для проведення педагогічного експерименту нам потрібно було проаналізувати чинні програму та підручники у контексті теми нашого дослідження. Ми здійснили такий аналіз, закцентувавши увагу на 9 класі, який став базою для проходження педагогічної практики, в межах якої і було здійснено педагогічний експеримент.

Вивчення української мови в основній школі здійснюється за навчальною програмою «Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання» (2017), розробленою на основі нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти і затвердженою наказом Міністерства від 23.11.2011 р. № 1392, ідеї концепції «Нова українська школа» (2016 р.).

За програмою на уроки вивчення української мови в 9 класі відведено 2 години на тиждень.

«Відповідно до мети головними завданнями навчання української мови в основній школі є такі: виховання стійкої мотивації й свідомого прагнення до вивчення української мови; формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів; формування у школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях; ознайомлення з мовною системою й формування на цій основі базових лексичних, граматичних, стилістичних, орфоепічних і правописних умінь і навичок; здатності учня до аналізу й оцінки мовних явищ і фактів; формування вмінь розрізняти, аналізувати, класифікувати мовні факти; працювати з текстом, здійснювати пошук інформації в різноманітних джерелах, використовувати її в самостійно створених висловленнях різних типів, стилів і жанрів»[34].

Реалізації цих завдань сприяє використання гіпертекступри організації освітнього процесу навчання української мови.

Проаналізувавши програму у контексті проблеми дослідження, ми дійшли висновку, що програмою передбачена в невеликому обсязі робота з гіпертекстом, проте сам термін «гіпертекст» не використовується.

Відповідно до поставленої мети — «формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатої мовної особистості» — передбачено таке завдання:»працювати з текстом, здійснювати пошук інформації в різноманітних джерелах, використовувати її в самостійно створених висловленнях різних типів, стилів і жанрів»[34].

Ми виокремили в програмі ключові компетентності, формування яких тісно пов’язане із гіпертекстами[34]:

Ключові компетентності	**Компоненти**
Інформаційно-цифровакомпетентність	Уміння: діяти за алгоритмом, зокрема здійснювати пошукову діяльність та аналіз мовних явищ; створювати інструкцію та діяти за інструкцією; складати план тексту; впевнено й водночас критично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією з навчальною метою та в приватному спілкуванні; грамотно й безпечно комунікувати в інформаційному просторі; розпізнавати маніпулятивні технології та протистояти їм;розвивати медійну грамотність; переводити навчальну інформацію в інший формат. Ставлення: задоволення пізнавального інтересу; прагнення до гармонійного спілкування у віртуальному інформаційному просторі, критичне сприйняття інформації, поданої в ЗМІ; прагнення додержувати правил роботи з інформацією (дотриманняавторського права тощо). Навчальніресурси:дописи в соціальних мережах і коментарі до них;інструментальнітексти (алгоритмидій, інструкціїтощо);план тексту;

	медійнітексти.
Уміння вчитися впродовж життя	Уміння: визначати мету навчальної діяльності та способи її досягнення; планувати й організовувати власну навчальну діяльність; читати, використовуючи різні види читання (ознайомлювальне, вибіркове, вивчальне та ін.); постійно поповнювати власний словниковий запас; користуватися різними джерелами довідкової інформації (словниками, енциклопедіями, онлайн-ресурсами). Навчальні ресурси: довідкова література, зокрема пошукові системи; електронні мережеві бібліотеки; інструкції з ефективного самонавчання.

Крім обов’язкових, мовленнєва змістова лінія містить рекомендовані види робіт, теми яких скеровано на формування в учнів ключових компетентностей.Рекомендовані види творчих робіт представлено актуальними для школярів жанрами, серед яких допис до вебсайта чи соцмережі, стаття певного змісту до Вікіпедії,план роботи над проектом, реклама шкільного творчого конкурсу тощо. Значна частина рекомендованих робіт має виразно практичний характер (складання інструкції щодо користування електронними мовними словниками, переліку необхідних для родини закупівель на поточний місяць і т.ін.) Деякі з рекомендованих видів робіт передбачають використання самостійно дібраної учнями з різних джерел інформації.

У програмі зазначені такі рекомендовані види робіт, пов`язані з гіпертекстом [34]:

«- Обговорення дискусійних питань, пов’язаних із розвитком української мови, наприклад:«Значення ЗМІ (Інтернету) для розвитку та популяризації української мови»).

- Зіставлення прочитаних мовою оригіналу та в перекладі українською творів зарубіжної літератури.

- Записування й коментування висловів відомих людей про розвиток української мови.

- Ознайомлення з найбільш авторитетними мовними онлайн-словниками.

- Особливості орієнтування в ситуації спілкування в інтернет-просторі, зокрема в соцмережах.

- Уникання небажаного й небезпечного спілкування, протистояння маніпулятивним впливам (теоретичний матеріал).

- Обговорення етикету повідомлень засобами SMS-спілкування, а також колективної комунікації в режимі конференції та в чатах (домовляння про зустріч, вибачення, привітання зі святом). Формування при цьому ціннісної складової:«усвідомлює зручність спілкування за допомогою сучасних засобів мобільного зв’язку та інтернет-ресурсів, грамотно й безпечно комунікує в інформаційному просторі».

- Складання висловлення з використанням дібраних з мережі Інтернет цитат.

- Створення для розміщення у блозі тексту звернення-прохання до однолітків про допомогу людям, які стали жертвами стихійного лиха (з уживанням складнопідрядних речень з підрядними способу дії та ступеня).

- Створення допису до вебсайта про успішну участь однокласників у Всеукраїнському фестивалі-конкурсі скрайбінг-роликів «Покоління мобільного Інтернету». (Інформацію про конкурс зібрати в мережі Інтернет.)

- Створення проекту статті до Вікіпедії «Безсполучникове складне речення».

- Складання розповіді про людей, які подолали свої недуги, і тих, хто їм у цьому допоміг,з використанням безсполучникових складних речень.

- Обговорення питання «Чи придатна рок-музика для передавання патріотичних настроїв, думок, закликів?» із ілюструванням виступів прикладами сучасних українських рокових пісень. Викладення підсумків обговорення для розміщення на шкільному вебсайті у формі роздуму, що містить складні речення з різними видами безсполучникового зв’язку».

Діяльнісна змістова лінія реалізується й через таке вміння учнів: «здобуває інформацію з різноманітних джерел (довідкової, художньої

літератури, ресурсів Інтернету тощо), здійснює бібліографічний пошук, працює з текстами вивчених типів, стилів і жанрів мовлення»[34].

Вивчення української мови в 9 класі загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється за підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України:

1. Авраменко О.Українська мова : підруч. для 9 кл. загальноосвіт.навч.закл. / О. Авраменко. – Київ : Грамота, 2017. – 160 с.

2. Заболотний В. В.Українська мова : підруч. для 9 кл. загальноосвіт.навч.закл./В. В. Заболотний, О. В. Заболотний. – Київ: Генеза, 2017. – 272 с.

3. ГлазоваО. П.Українська мова : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів/ О. П. Глазова. –Харків : Вид-во «Ранок», 2017. – 240 с.

4. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченнямфілології : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів / С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2017. – 272 с.

Основу підручника О. Авраменка становить матеріал із синтаксисускладного речення, а також із розвитку мовлення (згідно звимогами чинної програми для дев’ятикласників). У цій навчальній книзі більш доступно подано теоретичні відомості, а дидактичний матеріал, за яким учні мають засвоювати мовні знання, уміння й навички, дібрано за тематичним принципом: людина та світ, вдача й поведінка людини, страви, мода, сучасна музика, мистецтво, квіти, замкита фортеці, подорожі, навчання й робота, екологія, гігієна,відкриття та ін.

Рубрики «Культура слова», «До речі...», «Зауважте!», «YouTube» містять додатковий цікавий і важливий матеріал із мовних тонкощів, подолання суржикових елементів, збагачення словника тощо. У підручник інтегровано матеріали мережі Інтернет з експрес-уроками, які сприятимуть розвитку мовної компетентності учнів.

Проаналізувавши підручник з точки зору проблеми дослідження, ми виявили такі завдання на 8, 11, 14, 18, 20, 25, 28, 31, 35, 40, 46, 51, 55, 56, 61, 66, 69, 71, 74, 79, 83, 85, 88, 89, 93, 96, 99, 102, 105, 108, 111, 115, 123, 127, 129, 133, 137 сторінках.

Наведемо приклади:

1. Перегляньте експрес-урок «Як виникло слово *мрія*?» і перекажіть його[1, с. 8].

2. Знайдіть у мережі Інтернет вислови відомої історичної особи (Сократ, Г. Сковорода, Т. Шевченко) або інтерв'ю з кимось із відомих сучасників, фото яких ви знайдете на с. 26. Випишіть три-чотири вислови (думки) і введіть їх спочатку в речення з прямою мовою, а потім – з непрямою (див. зразок) [1, с. 28].

3. Перегляньте експрес-урок «Що таке пантофлі й закаблуки?» й усно розкрийте значення всіх пояснених учителем слів, використовуючи складні речення такого типу: «Пантофлі – це ... , які ...» або: «Закаблуки – це ... , що ...»[1, с. 51].

4. Знайдіть у мережі Інтернет приклад заяви з помилками, роздрукуйте її (або перепишіть у робочий зошит) і червоною пастою (простим олівцем) виправте помилки [1, с. 71].

Перегляньте експрес-урок «у назвах яких країн ми найчастіше помиляємося?». Законспектуйте його[1, с. 115].

В основу підручника «Українська мова» (автор О. П. Глазова) покладено концепцію формування мовної особистості XXI століття, що успішно реалізує себе в реальному спілкуванні, у мовленнєвій діяльності, сприймаючи інформацію не механічно, а особистісно, самостійно інтерпретуючи й оцінюючи її залежно від власної картини світу. Поданий у підручнику дидактичний матеріал представляє явища, факти, ситуації дійсності, ціннісні орієнтири, сценарії поведінки учня, який належить до так званого Інтернет-покоління, що виростає й формується в цифровому середовищі, про найвпливовіший інструмент суспільних змін − цифрову інформацію і технології

комунікації. Більшість поданих у підручнику вправ включає проблемні запитання дискусійного характеру, формулювання відповідей, що сприяють формуванню в школярів уміння як грамотного висловлення власної позиції, так і толерантного ставлення до думок опонентів.

Розглянувши підручник з точки зору проблеми дослідження, ми виявили відповідні завдання на 6, 7, 11, 12, 22, 24, 42, 48, 60, 66, 75, 77, 87, 100, 105, 153, 159, 161, 163, 171, 172, 174, 177, 178, 190, 193, 194, 195, 207 сторінках.

Наведемо приклади:

1. У підручнику міститьсяштрих-код для переходу на вебсторінку, де міститься відеоролик про мову як засіб спілкування [15 , с. 6].

2. Чи користуєтеся ви словниками? Яка версія словника видається вам більш зручною — традиційна «паперова» чи електронна (онлайн)? Чому? Які слова ви запропонували б увести до найновішої версії тлумачного словника?Запишіть їх разом із тлумаченням. За потреби скористуйтесь зручним для вас словником (паперовим або електронним)[15, с. 7].

3. З метою добору українських відповідників до іншомовних слів створенoресурс Slovotvir.org.ua. Серед багатьох пропозицій бачимо такі: селфі — самчик,смайл — посміхайчик. Запишіть 4–5 іншомовних слів, скориставшись словником-онлайн, доберіть (або придумайте) до кожного український відповідник [15, с. 11].

4. Запитання і завдання для самоконтролю:

— Чи існує зв’язок між розвитком української мови та діяльністю

українськомовних веб-сайтів? Який саме? Які українськомовні сайти вам відомі? Який українськомовний сайт є вашим улюбленим? Чому?

— Чи можна сьогодні говорити про український Інтернет? Свою думку аргументуйте.

Виконайте тестові завдання онлайн (штрих-код)[15, с. 12].

5. Обговоріть у класі питання «Які вислови про толерантність як запоруку людяності варто було б розмістити на сучасних білбордах?». Не

забувайте: кожен учасник має обґрунтувати свою пропозицію. Вислови доберіть з Інтернету [15, с. 22].

Підручник В. В. Заболотного дозволяє розпочинати вивчення параграфа з вступного завдання дослідницького характеру, що дозволяє відкривати знання самостійно, а не лише в готовому вигляді. Теоретичний матеріал у параграфах поділено на частини із зазначенням ключових понять, а деякі відомості оформлено у вигляді таблиць і схем, що значно полегшує сприйняття, опрацювання та запам'ятовування інформації. Положення, у яких найчастіше припускаються помилок, подано з позначкою «Зверніть увагу!». Наприкінці кожного розділу є завдання для узагальнення вивченого. Вміщена велика кількість інтерактивних вправ та проектів.

Проаналізувавши підручник з точки зору проблеми дослідження, ми виявили такі завдання на 7, 9, 22, 36, 41, 67, 69, 117, 128, 149, 160, 200, 220, 241 сторінках.

Наведемо приклади:

1. Рубрика «Для вас, допитливі»: Якщо ви хочете більше дізнатися про розвиток української мови, зверніться до праці відомого мовознавця Івана Огієнка «Історія української літературної мови». Автор в історичному розрізі показує шлях, яким пройшла українська мова, доки набула сучасної форми. На основі глибоко аргументованих наукових досліджень він стверджує її окремішність, самобутність. У мережі Інтернет цю працю, а також дослідження з історії мови інших учених можна знайти на сайті www.litopys.org.ua (розділ «Мовознавство»)[22, с. 7].

2. Проект: молодіжний форум «Історія мови – історія народу».

Види проектів:

1) усний виступ, у якому беруть участь кілька осіб;

2) теле- чи радіопередача;

3) інсценізація;

4) наочність (альбом, буклет, плакат, карта-схема тощо);

5) прес-конференція[22, с. 9].

3. Виконайте завдання одного з варіантів.

ВАРІАНТ А. Доберіть дві цитати на одну з тем: «Минуле України», «Мова», «Здоров’я», «Добро і зло», «Справедливість». Напишіть невелике висловлення на обрану тему, використовуючи дібрані цитати.

ВАРІАНТ Б. Напишіть невелике висловлення на тему «Справжня помилка – не виправляти своїх помилок». Використайте цитати, дібрані з мережі Інтернет [22, с. 36].

4. Об`єднайтеся в групи по 3-5 учнів. Розробіть в електронній чи паперовій формі для мовознавчого вебсайту проект розділу «Складносурядне речення». Мате цього розділу – допомогти школярам опанувати тему.

Працюючи над проектом, зверніть увагу на такі його сторони:

1)логічну структуру розділу (наявність рубрик і підрубрик, групування матеріалу тощо);

2)наявність меню розділу з метою швидкого переходу до підрозділів;

3)зручність подачі інформації;

4)можливість пошуку інформації;

5)зворотний зв'язок, надання консультацій у режимі онлайн;

6)художнє оформлення розділу.

Проведіть презентацію проекту [22, с. 67].

Підручник С. О. Карамана має зручну структуру. Теоретичні відомості подано в рубриці «Буду я навчатись мови золотої» у формі текстів-роз’яснень, наочних схем, узагальнювальних таблиць. Вправи рубрики «Практикум» уміщено за зростанням складності: від репродуктивних до творчих. Вони передбачають активний пошук, уміння аналізувати, експериментувати, висловлювати аргументи, формулювати висновки. Текстовий матеріал до вправ насичений цікавою пізнавальною інформацією з творчого доробку вчених-лінгвістів, письменників, мислителів, сприятиме засвоєнню найважливіших здобутків української та світової культури. Завдання рубрики «Спілкування» допоможуть удосконалити мовлення, глибше засвоїти правила спілкування, відчути себе освіченою, упевненою людиною, здатною за

допомогою мови якнайкраще виявити свої здібності в будь-яких життєвих ситуаціях. Також вміщені рубрики «Культура мовлення», «Пишемо так», «Наголошуємо так», цікаві творчізавдання, стане у пригоді тлумачний словничок у кінці підручника. У словничку містяться тлумачення слів, що в текстах вправ позначено зірочкою (*). Тестові завдання рубрики «Готуймося до ЗНО» можна виконати онлайн, зареєструвавшись на сайті interactive@ranok.com.ua. Окрім тестових завдань в інтернет-підтримцідо підручника можна знайти багато цікавої інформації: її наявність позначено в підручникулітерою І.

Проаналізувавши підручник з точки зору проблеми дослідження, ми виявили такі завдання на 2, 7, 41, 127, 171, 197 сторінках.

Наведемо приклади:

1. Виконайте одне із завдань.

А Ознайомтеся на вебсайтах, зокрема ukrainskamova.com, з інформацією про розвиток української мови. Підготуйте за матеріалами їх стисле повідомлення.

Б Уявіть, що ви делегат Всесвітнього конгресу українців, мета якого – обговорити перспективи розвитку української мови. Підготуйте стислу промову (3–4 хвилини) [42, с. 7].

2. Зайдіть на сайт Вікіпедії. З’ясуйте значення, історію та вживання слова *менталітет*. Складіть міні-твір на основі набутих знань, уведітьу твір цитати [42, с. 41].

3. Про які ще реліквії української історії вам відомо? Складіть невелику розповідь, використавши інтернетні джерела [42, с. 171].

4. Ознайомтеся на сайтах Інтернету www.ukrop.com, greatukrainians.com.ua з інформацією про Тараса Шевченка та його творчість. Підготуйте повідомлення з теми «невідомий Шевченко»[42 , с. 197].

Проаналізувавши програму та підручники з української мови,ми дійшли певних висновків. У сучасній програмі є чимало орієнтирів на використання гіпертекстів із мережі Інтернет. Проте у ній відсутні рекомендації щодо

застосування гіпертекстових технологій, а термін «гіпертекст» взагалі не вживається.

У підручниках різних авторів більшою чи меншою мірою ці орієнтири зреалізовані, що дає змогу вчителю використовувати комп'ютерні технології (зокрема й гіпертексти) на уроках української мови. Проте вміщені у підручниках завдання лише частково реалізовують вимоги програми. Учитель повинен самостійно створювати матеріали для кожного уроку, що підтверджує необхідність розроблення системи експериментального навчання української мови із застосуванням гіпертекстів.

2.2.Система експериментального навчання із застосуванням гіпертекстів

Для того, щоб розуміти, яким чином застосування гіпертексту впливає на результативність освітнього процесу, необхідно застосувати його безпосередньо на уроках мови.

Ми проходили педагогічну практику на базі Біленського НВК «ЗОШ І-ІІІ ступенів – ДНЗ» у 9 класі.На уроках української мови під час практики вивчався розділ «Синтаксис», а саме теми «Складнопідрядне речення», «Безсполучникове складне речення».Учні на уроках послуговувалися підручником з української мови авторів В. В. Заболотного, О. В. Заболотного.

Для того, щоб встановити ефективність застосування гіпертексту на уроках української мови, в рамках педагогічного експерименту,ми розробили систему експериментального навчання, що включала пояснення теоретичного матеріалу,систему вправ і завданьіз використанням гіпертекстів.

Наведемо фрагменти експериментальних уроків, де видно, у який спосіб використовувались гіпертексти.

Тема. **Складнопідрядне речення з підрядними причини, мети та умови**

Мета: познайомити учнів із складнопідрядними реченнями причини, мети та умови, формувати вміння розпізнавати такі речення, визначати в них

граматичні основи, частини головну й підрядну, способи приєднання підрядної частини до головної, креслити схеми речень, вживати ці речення у власному висловлюванні; розвивати пунктуаційну грамотність, мовлення, логічне мислення, пам’ять; виховувати у повазі до рідної мови, культури, творчості Г. С. Сковороди.

Хід уроку

Актуалізація опорних знань.

• Закодоване слово «титул».

- Що воно означає? Де можна про це дізнатися?

Робота з тлумачним словником(онлайн). Усно: скласти речення з цим словом.

Домашнє завдання.

Виконати завдання:

- **Прослухайте вірш** Д. Білоуса «Якщо з українською мовою…» за посиланням https://www.youtube.com/watch?v=zkqK0V6VTkc (виразне читання вірша учнем).

- До чого він закликає?

- Які види підрядних речень ви в ньому помітили?

***Тема.*Складнопідрядніречення з підряднимидопустовими і наслідковими**

Мета: формувати вміння аналізувати засоби зв’язку в складнопідрядних реченнях з підрядними обставинними наслідку й допусту; розвивати творчі вміння трансформувати, моделювати, конструювати складнопідрядні речення з різними типами підрядних обставинних; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу розвивати логічне мислення учнів, удосконалювати навички розпізнавати мовні явища, групувати, доповнювати тощо.

Хід уроку

4.Сприйняття й засвоєння навчального матеріалу.

Вправа 246

I. Спишіть, розставляючи пропущені розділові знаки. Визначте вид складнопідрядних речень, обведіть сполучники.

II. Доберіть синоніми до виділених слів. За потреби скористайтеся словником синонімів (онлайн).

Домашнє завдання.

Вправа 248

Виконайте завдання одного з варіантів і розмістіть на сайті школи. ВАРІАНТ А. Напишіть замітку (6–7 речень) на вебсайт вашого освітнього закладу про одну з останніх подій, яка відбулася в школі, місті, селі чи області. Використайте два складнопідрядні речення з підрядною частиною мети, умови або допусту.

ВАРІАНТ Б. Напишіть роздум у публіцистичному стилі «Чи варто протиставляти телебачення художній літературі?» (5–7 речень). Використайте одне складнопідрядне речення з підрядною допусту та одне – з підрядною наслідку.

Тема. Складнопідрядне речення з кількома підрядними

Мета: дати поняття про послідовну, однорідну й неоднорідну підрядність; формувати вміння й навички учнів розрізняти ці речення в тексті, визначати вид підрядності, ставити розділові знаки у такого типу реченнях, складати їх структурні схеми; удосконалювати навички синтаксичного розбору складнопідрядних речень; збагачувати словниковий запас школярів; формувати компетентності: спілкування державною мовою, вміння вчитися впродовж життя, інформаційно-цифрову, компетентності в природничих науках і технологіях, за допомогою мовленнєво-комунікативного матеріалу виховувати інтерес до новітніх технологій.

Хід уроку

ІІ. Актуалізація опорних знань.

1. Бесіда «Пазл – QR код»

- Які види складнопідрядних речень вам відомі?
- Які граматичні особливості мають складнопідрядні реченняз підрядними означальними і з’ясувальними?
- На які типи поділяють складнопідрядні з підрядними обставинними?
- Чи може до складу складнопідрядних речень входити більшедвох підрядних частин?

V. Формування практичних умінь і навичок.

Самостійна робота

Зробити синтаксичний розбір речення: «Щоб мене зневіра не скосила, щоб не подолали вороги, земле рідна, влий своєї сили!» (Д. Павличко).

Щоб менезневіране скосила, щоб не подолаливороги, земле рідна, влий своєїсили!

(Речення спонукальне, окличне, складне, складнопідрядне з кількома підрядними, з однорідною підрядністю)

(щоб…), (щоб…), […]

Самоперевірка за QR кодом. Висновки.

VI. Підсумок уроку.

Домашнє завдання.

Опрацювати теоретичний матеріал підручника. До кожного правила дібрати власний приклад складнопідрядного речення. Зашифрувати їх в QRкод.

Тема. **Розвиток мовлення. Усний твір-роздум у публіцистичному стилі мовлення на суспільну тему.Складання роздуму про роль спорту в житті людини, використовуючи складнопідрядні речення**

Мета**:** формувати систему предметних компетентностей і компетенцій шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань: розвивати вміння учнів складати усно твір-роздум у публіцистичному стилі мовлення на суспільну тему; формувати вміння добирати мовні засоби відповідно до задуму й форми висловлювання; удосконалювати культуру усного й писемного мовлення; розвивати творчі здібності; збагачувати словниковий запас учнів; розвивати мовне чуття, логічне мислення, увагу, уміння співставляти, робити висновки на основі спостережень; виховувати ціннісне ставлення до рідної мови.

ХІД УРОКУ

VII.Підготовча колективна робота.

- Перегляньте відео за посиланням, воно допоможе при написанні твору https://www.youtube.com/watch?v=b2Iwkzi30Dg.

Тема.**Контрольна робота.Складнопідрядне речення**

Мета: перевірити рівень засвоєння знань, сформованості вмінь і навичок з теми; формувати вміння самостійної роботи; розвивати логічне мислення, уміння узагальнювати та систематизувати матеріал; виховувати повагу й любов до української літератури.

Хід уроку

III. Робота учнів над виконанням тестових завдань.

Інструктаж щодо виконання контрольної роботи

Виконайте завдання, використавши цей код 676984, відкривши посилання join.naurok.ua .

Тема. **Безсполучникове складне речення. Смислові відношення між частинами безсполучникового складного речення.**

Мета**:** формувати компетентності:

предметні: знання про безсполучникове речення, смислові відношення між його частинами, уміння знаходити безсполучникові речення в тексті, орфографічні навички;

ключові: увага, асоціативна уява, пам'ять;

комунікативні: словниковий запас учнів, уміння використовувати безсполучникові речення у власному висловлюванні, правильно будувати безсполучникові складні речення з різними смисловими відношеннями між їх частинами;

загальнокультурні: емоційно-ціннісне ставлення до рідного слова.

ХІД УРОКУ

VI. Вправи на закріплення вивченого матеріалу

!!! Пояснити значення і написання слова «непокоїтися», використовуючи онлайн-словник української мови і мобільний Інтернет.

VI. Підсумок уроку. Рефлексія.

Хочеться подякувати Вам за роботу на уроці. Тільки не знаю, як правильно сказати: «Дякую» чи «Спасибі»? Ви як думаєте, чи є в українській мові слово «спасибі»?

Експрес-урок О.Авраменка №163 «Чи є в українській мові слово «спасибі» https://www.youtube.com/watch?v=P2JyjP_HBek .

Домашнє завдання

1. Вивчити теоретичний матеріал підручника на с.136-138.
2. Виконати вправу 293.
3. Підготувати комп’ютерну презентацію на тему «Безсполучникове складне речення».

***Тема.*Кома і крапка з комою між частинами безсполучникового складного речення**

Мета: удосконалити в учнів загальнопізнавальні вміння правильно інтонувати безсполучникові складні речення зі смисловими відношеннями одночасності й послідовності, пунктуаційні вміння й навички, пов'язані з уживанням коми і крапки з комою в безсполучникових складних реченнях; сформувати вміння визначати доцільність уживання крапки з комою між частинами безсполучникового складного речення; розвивати творчі вміння відновлювати й конструювати безсполучникові складні речення зі смисловими відношеннями одночасності й послідовності; на основі мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти осмисленню учнями краси рідної землі.

ХІД УРОКУ

IV. Виконання системи практичних завдань, спрямованих на формування пунктуаційних умінь і навичок.

Вправа 295

Робота з теоретичним матеріалом за посиланням http://www.zhu.edu.ua/mk_school/mod/page/view.php?id=8738

Отже, правильна організація й методика проведення занять із української мови з використанням гіпертекстів сприяє формуванню мовно-мовленнєвих знань, умінь і навичок учнів. Велике значення має при цьому ретельна

підготовка вчителя до уроку. Кожний урок потрібно глибоко і цілеспрямовано продумати, враховувати зв’язки між темами, треба систематично закріплювати здобуті знання і навички.

2.3. Опис перебігу і результатів педагогічного експерименту

Протягом практики ми проводили педагогічний експеримент на базі всього класу, оскільки в школі немає поділу класів на підгрупи та на паралелі.

На першому етапі експерименту ми провели контрольну роботу з метою діагностування наявного рівня знань, умінь і навичок учнів.

У кінці експерименту ми провели ще одну контрольну роботу, опитування учнів та здійснили порівняння результатів контрольних робіт, проведених до та після експериментального навчання.

Учні класу відповіли на таке запитання: «Який урок виявився цікавішим, ефективнішим: урок із застосуванням гіпертекстів чи без них?» 85% учнів обрали урок із використанням гіпертексту як цікавіший та ефективніший, що відображено на діаграмі 1.

Діаграма 1. Перевірка ефективності уроків із використанням гіпертексту

Опитування підтвердило, що використання гіпертексту підвищує інтерес учнів до освітнього процесу, підвищується мотивація до вивчення мови і, відповідно, успішність. Результати другої контрольної роботи виявились вищими. Динаміку успішності учнів відображено в діаграмі 2.

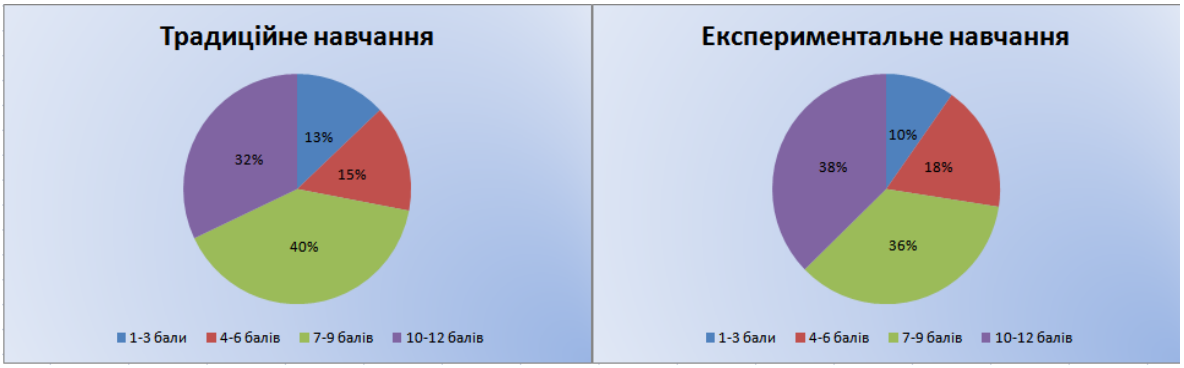

Діаграма 2. Рівень успішності учнів до і після експериментального навчання

Звичайно, ми не можемо констатувати, що використання гіпертексту на уроці мови є ефективнішою технологією навчання, ніж, наприклад, технології інтерактивного чи проблемного навчання учнів, але можемо з певністю стверджувати, що застосування роботи з гіпертекстом значно підвищує мотивацію до вивчення мови саме в учнів із середнім рівнем знань. Ми побачили такі переваги: краще сприймається матеріал учнями, зростає їх зацікавленість (сучасного учня дуже важко чимось здивувати, тим більше зацікавити), відбувається індивідуалізація навчання, розвиток творчих здібностей (залучення школярів до створення уроків, проектів, презентацій), скорочуються види робіт, що стомлювали учня, використовуються різні аудіовізуальні засоби (музика, графіка, анімація) з метою підвищення активності дітей, уможливлюється динамічне подання матеріалу, забезпечуються умови для формування самооцінки учня та готовність його до самостійної роботи.

Висновки до 2 розділу

Отже, у другому розділі ми проаналізували програму з української мови та чинні підручники різних авторів із боку можливостей для застосування в навчанні мови гіпертексту та дійшли висновку, що у сучасній програмі є чимало орієнтирів на використання гіпертекстів, проте відсутні рекомендації щодо застосування гіпертекстових технологій, а термін «гіпертекст» взагалі не вживається. У підручниках різних авторів більшою чи меншою мірою ці орієнтири зреалізовані, що дає змогу вчителю використовувати комп'ютерні технології (зокрема й гіпертексти) на уроках української мови. Проте вміщені у підручниках завдання лише частково реалізовують вимоги програми. Учитель повинен самостійно створювати матеріали для кожного уроку, доповнюючи наявні у підручнику, відповідно до мети і завдань уроку.

Аналіз чинних програми і підручників з української мови підтвердив необхідність розроблення системи експериментального навчання української мови із застосуванням гіпертекстів. Тому ми розробили таку систему і у цьому розділі описали хід і результати педагогічного експерименту, проведеного на базі 9 класу Біленського НВК «ЗОШ І-ІІІ ступенів – ДНЗ» у межах педагогічної практики.

Результати педагогічного експерименту засвідчили ефективність запропонованої експериментальної системи навчання.

ВИСНОВКИ

У період технологізації суспільства та масового напливу інформації, зросла роль «всесвітньої павутини». Це зумовило появу значної кількості досліджень у галузі текстуального представлення інформації, зокрема привернуло увагу науковців до поняття «гіпертекст». Незважаючи на давнє коріння гіпертексту, відсутні ґрунтовні наукові праці в цій галузі й однозначність тлумачення поняття.

Спочатку гіпертекст набув поширення у галузі кібернетики, і лише у XX столітті проникнув у філологічну науку.

Мультимедійність, динаміка, інтерактивність, дисперсність структури – це основні особливості гіпертексту.

Оскільки відсутнє загальноприйняте тлумачення поняття «гіпертекст», то ми сформулювали таке робоче визначення: гіпертекст – інформаційний фонд, що характеризується повнотою викладу, наявністю посилань і певною кількістю даних із конкретної теми; своєрідний навігатор в інформаційному полі, який може супроводжуватися додатковими елементами (фото-, аудіо- та відеоматеріалами, звукозаписами, уривками фільмів та ін.).

Проаналізувавши проблему застосування гіпертексту в освітньому процесі з точки зору психології, ми розглянули вплив гіпертексту на психіку людини. Дослідники у цій галузі виділяють як недоліки, так і переваги гіпертексту. Одним із недоліків є те, що охопити всі можливі варіанти, які пропонує гіпертекст, фактично неможливо, це викликає невдоволення у людини при роботі з даним видом тексту. І тут же виникає перевага: кожен користувач може обрати власний шлях опрацювання інформації, що позитивно впливає на результат. Науковці зазначають цікавий факт, що на успішність роботи з гіпертекстом впливають індивідуальні особливості людини. Отже, чим вищі у людини когнітивні здібності, тим менше проблем у роботі з гіпертекстом. Результативність застосування гіпертекстів в освітньому процесі пов`язана скоріше не з наявністю гіпертекстової структури, а зі способом її

реалізації, а також з індивідуальним досвідом читачів, наявним рівнем знань із теми і рівнем зацікавленості.

Дслідивши дидактичний потенціал гіпертекстів, ми визначили, що гіпертекстові середовища можна використовувати для створення педагогічних програмних засобів, зокрема комп'ютерних посібників, які можна застосовувати у освітньому процесі як дієвий дидактичний засіб, органічно доповнюючи традиційні форми проведення уроків. Адже застосування гіпертексту сприяє формуванню інтересу, мотивів, самостійності, пізнавальної активності учнів. Це зумовлено тим, що здобувачі освіти можуть самостійно обирати шлях засвоєння матеріалу, що сприяє індивідуалізації освітнього процесу, забезпечує свідоме засвоєння інформації. Як завжди, поряд із позитивними наслідками виділяють і негативні. Наприклад, фрагментарність засвоєних знань при недостатньо продуманому використанні. Отже, вважаємо за доцільне використовувати гіпертекст як допоміжний засіб навчання, провідна ж роль належить вчителеві.

Гіпертекстова організація навчально педагогічного дискурсу має безліч переваг перед традиційним (лінійним) текстом. Вона забезпечує доступ до акумулювання знання; задовольняє потребу школяра в пошуковій, дослідницькій, творчої діяльності; дає йому можливість ліквідувати інформаційні прогалини; створює умови для звернення до додаткових джерел інформації, пошукових систем, першоджерел в рамках різних серверів Інтернету; дозволяє вступати в діалог з багатьма авторами, не перериваючи його в часі; дозволяє здійснювати контроль знань, управління освітнім середовищем; створює унікальне навчально-пізнавальне середовище для вирішення різних дидактичних завдань (пізнавальних, інформаційних та ін.).

Розглянувши програму і підручники в контексті проблеми дослідження, ми визначили, що сучасні підручники все ж таки дають змогу вчителю використовувати комп'ютерні технології (зокрема і гіпертекст) на уроках української мови, але не задовольняють усіх його потреб. Учитель повинен творчо попрацювати і самостійно дібрати вправи для реалізації такого виду

роботи. Ми також побачили, що у програмі відсутні рекомендації щодо використання цього виду діяльності.

Узагальнивши усі здобуті наукові відомості та власні спостереження, ми розробили експериментальну методику навчання української мови із застосуванням гіпертекстів, яку апробували на базі 9 класу Біленського НВК «ЗОШ І-ІІІ ступенів – ДНЗ» у межах педагогічної практики. Результати контрольного експерименту довели ефективність запропонованої експериментальної системи навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. Українська мова : підруч. для 9 кл. загальноосвіт.навч.закл. / О. Авраменко. – Київ : Грамота, 2017. – 160 с.
2. Александрова Н. В. Подготовка будущих учителей гуманитарных специальностей к применению и созданию электронных образовательных ресурсов: дис… канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. В. Александрова. – Нижний Тагил, 2008. – 187 с.
3. Белла М. В. Соціально-комунікаційні особливості гіпертексту: дис. … канд. наук з соц. комун.: 27.00.01/ М. В. Белла. – Рівне, 2018. – 193 с.
4. Беленова Л. Ю. Педагогические условия применения гипертекстовой технологии как средства обучения студентов: дис… канд.пед.наук: 13.00.01/ Л. Ю. Беленова. –Самара, 2008. – 188 с.
5. Беляева Н. В. Влияние гипертекста на усвоение знаний[Текст]/Н. В. Беляева//Вестник Московского государственного лингвистического университета. – 2010. – № 584.– С. 91–100.
6. Білецька Т. О. Актуалізація категорії дейксису у гіпертексті (наматеріалі текстів-описів товарів комерційних Інтернет-сайтів): дис. … канд. філол. наук: 10.02.04/Т. О. Білецька. – Київ, 2017. – 226 с.
7. Василиків І. Гіпертекстові навчальні системи у професійній підготовці вчителя [Текст]/І. Василиків // Молодь і ринок. – 2011. – №4 (75). – С.145–149.
8. Верлань А. Ф.Дидактичні принципи в умовах традиційного і комп’ютерного навчання/А. Ф. Верлань, Н. Т. Тверезовська // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 126–132.
9. Верлань А. Ф.Інформаційні технології в сучасній школі (російською мовою) /А. Ф. Верлань,Л. О. Тверезовська,В. А.Федорчук. – Кам’янець-Подільський: Науково-видавничій відділ Кам’янець-Подільського державного педагогічного інституту, 1996. – 72 с.

10. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 томах / Л. С. Выготский // Проблемы развития психики. –Т. 3. – М. : Педагогика. – 1983. – 368 с.
11. Визель М. Гипетексты по ту и эту сторону экрана [Електронний ресурс (рос.)] / М. Визель // Иностранная литература. – 1999. – №10. – С. 169–177. – Режим доступу до ресурсу : http://www.netslova.ru/viesel/visel-ht.html додатково http ://magazines.russ.ru/inostran/1999/10/visel.html.
12. Габидуллина А. Р. Педагогическая лингвистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uchebnik-online.net/book/508-pedagogicheskaya-lingvistika-uchebnoe-posobie-gabidullina-ar/34-tema-11-uchebnyj-tekst-kak-polikodovaya-sistema.html .
13. Гальперин И. Р. Текст как обьект лингвистического исследования [Текст] / И. Р. Гальперин. – 3-е изд., стереот. – М. : УРСС, 2005. – 144 с.
14. Гениева Е. Ю. Улисс Джеймса Джойса как гипертекст / Е. Ю. Гениева // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. – 2010. – № 11. – С. 27-34.
15. Глазова О. П.Українська мова : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів / О. П. Глазова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2017. – 240 с.
16. Дедова О. В. Теория гипертекста и гипертекстовие практики в Рунете / О. В. Дедова. – М. : МАКС Пресс, 2008. – 284 с.
17. Доблаев Л. П. Анализ и понимание текста / Л. П. Доблаев. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1987. – 70 с.
18. Эпштейн В. Л. Введение в гипертекст и гипертекстовые системы [Электронный ресурс] / В. Л. Эпштейн. – Режим доступа : http://www. ipu. rssi. ru/publ/epstn. htm.
19. Эпштейн В. Л. Гіпертекст – новая парадигма информатики / В. Л. Эпштейн // Автоматика и Телемеханика. – 1991. – № 11. – С. 3-16.
20. Жалдак М. І. «Основи інформатики» як одна з вагомих складових системи навчальних предметів загальноосвітньої школи / М. І. Жалдак, Н. В. Морзе, Ю. С. Рамський // Сучасні інформаційні технології в навчальному процесі : зб. наук. пр. – Київ : НПУ, 1997. – С. 3–21.

21. Женетт Ж. Палимпсесты: Литература второго уровня / Ж. Женнет // Фигуры: Работы по поэтике: в 2 т. – М., 1982. – С. 79–93.
22. Заболотний В. В. Українська мова : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. В. Заболотний, О. В. Заболотний. – Київ : Генеза, 2017. – 272 с.
23. Загнітко А. П. Гіпертекст / А. П. Загнітко // Українська мова : Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова). – 3-тє вид., змін., і доп. – Київ, 2007. – с.
24. Знаков В. В. Тезаурусное и нарративное понимание событий как проблема психологии человеческого бытия / В. В. Знаков // Методология и история психологии. – 2010. – №3 (5). – С. 105–119.
25. Клочкова Е. С. Лингвопрагматические особенности електронного гипертекста на немецком языке: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Елена Сергеевна Клочкова. – Самара, 2009. –180 с.
26. Комова М. В. Документознавство [текст]: навч. посіб. / М. В. Комова. - Львів-К. : “Тріада плюс”, “Алерта”, 2007. - 296 с.
27. Купер И. Р. Гипертекст как способ коммуникации / И. Р. Купер // Социологический журнал.– 2000.– № 1-2. – С. 36–57.
28. Кучерук О. А.Основні напрямки розвитку електронної лінгводидактики/ О. А. Кучерук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. - №3. –с.83-91.
29. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность: учебное пособие / А. Н. Леонтьев. – Издание 2-е. – Москва : Политиздат, 1977. – 304 с.
30. Лившиц В. Подготовка выпускников школ в области компьюторики / В. Лившиц // Информатика и образование. – 1999. – № 7. – С. 91–95.
31. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ : ВЦ«Академія», 2007. – Т. 1. – 608 с.
32. Милославов А. С. В. Розанов и «новые софисты»: разговор с ексцентриком о компьютерных технологиях в образовании / А. С. Милославов // Научно-технический вестник СПбГУИТМО. – Вып. 12. Проблемы гуманитарного и экономического образования в

техническом вузе / под ред. О. В. Кузьминой, В. И. Подлесных. – СПбГУ ИТМО. – 2004. – С. 107–114.

33. Монахов К. Гипертекст как болезнь [Електронний ресурс] / К. Монахов. – Режим доступа : http://www.monakhov.ru/2007/06/13/gipertekst-kak-bolezn/.
34. Навчальна програма для ЗНЗ «Українська мова. 5-9 класи». – Київ, 2017. (Затверджена наказом МОН України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів»). – Сайт МОН.
35. Нікітіна А. В. Полікодові тексти як лінгводидактичні засоби навчання української мови / А. В. Нікітіна // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2015. – Випуск 3. – С. 219–223.
36. Рамський Ю. С. Деякі аспекти використання експертних систем у навчальному процесі / Ю. С. Рамський, Н. Р. Балик // Рідна школа. – 1995. – № 2.
37. Рамський Ю. С. Методичні основи вивчення експертних систем у школі / Ю. С. Рамський, Н. Р. Балик. – Київ: Логос, 1997. – 114 с.
38. Рускуліс Л. В. Методична система формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін: дис. … доктора педагогічних наук (доктора наук) : 13.00.02 / Л. В. Рускуліс. – Херсон, 2018. – 544 с.
39. Рязенцева Т. И. Гипертекст и электронная коммуникация / Татьяна Игоревна Рязенцева. – М. : Изд. ЛКИ, 2010. – 256 с.
40. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – Київ, 2006. – 716 с.
41. Тренева М. Г. Философское обоснование гипертекста / М. Г. Тренева // Magister Dixit. – 2011. – №3. – С. 71–75.
42. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням філології : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів /

С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2017. – 272 с.

43. Чувильская Е. А. Гипертекст как явление ситуации постмодернизма [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/14 APSN 2008/Philologia/32537.doc.htm.
44. Шведова-Водка Г. М. Документознавство [Текст]: навч. посіб. / Г. М. Шведова-Водка. – Київ : Знання, 2007. – 400 с.
45. Bush W. As we may think [Електронний ресурс] / W. Bush //Atlantik Montly. 1945, N.7. P.101–108. – Режим доступу : http://www.isg.sfu.ca/uchier/misc/hypertext_review/index.html
46. DeStefano D. Cognitive load in hypertext reading: A review / D. DeStefano, J. A. LeFevre // Computers in Human Behavior. 2007. P. 1616–1641.
47. Foltz P. W. Comprehension, Coherence and Strategies in Hypertext and Linear text / P. W. Foltz //Hypertext and Cognition. -1996. P. 109–136.
48. Kahn P. ThePleasuresofPossibility: WhatisDisorientationinHypertext? [Text] / P. Kahn, G. P. Landow // JournalofComputinginHigherEducation. 1993. Vol. 4(2). P. 57–78.
49. Nelson T. N. A file structure for the complex, the changing, and the indeterminate / T. N. Nelson // ACM 20th National Conference Proceedings. Clevelend, 1965. P. 84–100.
50. Plass J. L. Cognitive load in reading a foreign language text with multimedia aids and the influence of verbal and spatial abilities / J. L. Plass, D. M. Chun, R. E. Mayer, D. Leutner//Computers in Human Behavior. 2003. P. 221–243.
51. Zhu E. Hypermedia interface design: the effects of number of links and granularity of nodes / E. Zhu // Journal of Educational Multimedia and Hypermedia. 1999. P. 331–358.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Словники онлайн

Одинадцятитомний *«Словник української мови»*

Джерело: http://sum.in.ua/ .

Сервіс синоніми.укр містить синоніми української мови й тим самим дає Вам можливість за лічені секунди обробити потрібну інформацію та видати всі можливі варіанти відповіді.

Джерело: https://xn--h1aaldafs6o.xn--j1amh/ .

Повний словник антонімів

Джерело: http://padaread.com/?book=36616&pg=1 .

Словник фразеологізмів

Джерело: http://zno.if.ua/?p=2364 .

Словник іншомовних слів

Джерело: https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml .

Додаток 2

Підготовка до ДПА

Джерело: https://edera.gitbook.io/ed-era-book-ukr/frazeologya/slovnik_naiuzhivanshih_frazeologzmv .

Джерело: https://zno.osvita.ua/ukrainian/ .

Джерело: https://osvita.ua/test/training/ukr-mova/51233/ .

Джерело: https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:ZNO+UKR101+2017_T1/about .

Джерело: https://course.besmart.study/podgotovka-k-zno-po-ukrainskomu-yazyiku-i-literature/ .

Тренежер з правопису української мови

Джерело: https://webpen.com.ua/ .

Тести

Тести за розділами програми 9 класу

Джерело: https://naurok.com.ua/test/ukrainska-mova/klas-9 .

Додаток 3

Створення навчального вебсайта

Автоматизоване створення вебсайта

Створення вебсайта засобами онлайн системи керування вебконтентом відбувається в кілька кроків:

1. Реєстрація облікового запису на сервері.
2. Вибір імені сайта та шаблону для його оформлення.
3. Створення сторінок сайта, системи навігації.
4. Заповнення сторінок контентом.

Розглянемо, як відбувається процес розробки вебсайта засобами, що безкоштовно надає користувачам вебсервер **Google.** Відповідний сервіс має назву **Сайти Google.**

Перш ніж розробляти сайт, потрібно створити акаунт **Google.** Із цією метою:

1. Відкрийте у вікні браузера головну сторінку сайта **Google** (http:// www. **google. com**. ua).
2. ***Виберіть гіперпосилання*** Увійти => Створити акаунт зараз.
3. **Заповніть поля форми** Створити акаунт **на сторінці** Облікові записи Google. **Виберіть кнопку** Я погоджуюся. Створіть мій акаунт.
4. Активуйте ваш акаунт, використавши гіперпосилання у тексті листа, що надійде до електронної поштової скриньки, на яку ви за реєстрували ваш акаунт.
5. Виберіть гіперпосилання **Увійти** на вебсторінці **Акаунт Google** у вікні браузера, що відкриється після вибору гіперпосилання з електронного листа.
6. Заповніть поля **Електронна пошта** та **Пароль** даними, які ви вводи ли під час створення облікового запису.
7. Виберіть кнопку **Увійти.**
8. Виберіть гіперпосилання **Домашня сторінка Google** у нижній частині веб-сторінки.

У результаті відкриється головна сторінка сервера **Google,** на якій ви матимете права користувача сервісів **Google.** Адреса, на яку зареєстровано ваш обліковий запис, відображатиметься у верхній частині вебсторінки.

Для створення сайта потрібно:

1. Відкрити у вікні браузера головну сторінку сайта **Google** (http:// www. **google. com**. ua).
2. Вибрати у верхній частині сторінки гіперпосилання ***Ще Сайти.***
3. Заповнити на сторінці **Google Sites — безкоштовні веб-сторінки та вікі** поля **Електронна пошта** та **Пароль** даними вашого облікового запису, якщо вони не заповнені. Вибрати кнопку **Увійти.**
4. Вибрати на сторінці **Сайти Google** кнопку **Створити сайт.**
5. Вибрати один з наведених шаблонів для створення сайта. За замов чуванням пропонується шаблон *Пустий шаблон.*
6. Заповнити поле **Дати назву сайта.** Наприклад, якщо ви створюєте сайт вашого класу, то назва може бути *Класне життя*. Одночасно автоматично буде запропонована URL-адреса головної сторінки сайта. Вона матиме вигляд: **https://sites.google.com/site/CHa3Ba_ сайта>.** Частина **назва_сайта** не повинна містити літер кирили ці, а тому система пропонує запис українських слів літерами англійського алфавіту без пропусків. Для вказаної назви сайта системою буде запропонована адреса **https://sites.google.com/site/ klasnezitta,** але за бажанням її можна змінити. URL-адреса голов ної сторінки сайта повинна бути унікальною.
7. Відкрити список **Вибрати тему** та вибрати тему оформлення сайта. За замовчуванням пропонується тема *Запустити за умовчанням.* Наприклад, виберемо тему *Бейсбол.*
8. **Увести символи в поле** Введіть код, який Ви бачите на малюнку.
9. Вибрати кнопку **Створити сайт.**

У вікні браузера відкриється домашня сторінка вашого сайта. У верхній частині сторінки буде відображатися вказана вами назва сайта, злі ва - панель

навігації, у центральній частині - область для інформаційного блока сторінки із заголовком **Домашня сторінка**

Панель навігації містить два гіперпосилання: **Домашня сторінка** та **Карта сайта.** Карта сайта на цей момент містить посилання лише на домашню сторінку.

Створення та налаштування веб-сторінок

Відразу після створення сайт містить лише одну домашню сторінку. Для створення нової сторінки на сайті потрібно:

Вибрати кнопку Створити сторінку у верхній частині вікна браузера.

Вибрати шаблон вмісту майбутньої сторінки:

· **Вебсторінка** - сторінка для розміщення тексту, зображень тощо. Такі сторінки є інформаційними сторінками тематичних розділів.

· **Оголошення** - сторінка для розміщення текстових повідомлень, впорядкованих у хронологічному порядку, починаючи з остан ніх введених. Кожне повідомлення може відображатися як окрема інформаційна сторінка.

· **Картотека** - сторінка для збереження гіперпосилань на завантажені файли. Гіперпосилання згруповані відповідно до імен папок, у яких розміщені файли. Такі сторінки є сторінками- контейнерами, що містять каталоги файлів.

· **Список** - сторінка, на якій подаються структуровані дані як списки з кількох полів. Списки можна сортувати за даними в кожному полі.

Наприклад, для створення сторінки *Історія класу* сайта *Класне життя*) можна вибрати шаблон **Веб-сторінка,** для сторінки *Учите лі та предмети* - шаблон **Список,** *Поетична творчість* - шаблон **Оголошення,** *Навчальні матеріали* - шаблон **Картотека.**

1. Увести назву сторінки в поле Назва.

2. Вибрати розміщення сторінки в структурі сайта. Можна вибрати варіанти **Розмістити сторінку на верхньому рівні, Розмістити на сторінці сім'я сторінки>** або **Вибрати інше розташування.** У пер шому випадку гіперпосилання на сторінку буде розміщено в головному меню сайта, у другому - воно з'явиться на вибраній сторінці. За вибору гіперпосилання **Вибрати інше**

розташування відкривається панель **Виберіть сторінку**, на якій слід вибрати сторінку, з якою буде пов'язана нова сторінка.

Наприклад, сторінки Про нас, Навчання *та* Відпочинок *можна розмістити на верхньому рівні, сторінки* Історія класу, Список класу *та* Фото-галерея *пов'язати зі сторінкою* Про нас; Учителі та предмети, Розклад уроків, Результати навчання, Навчальні матеріали - *зі сторінкою* На вчання *тощо*

3. Вибрати кнопку **Створити сторінку.**

Після створення сторінки вона відкривається в режимі редагування, а панель навігації та мапа сайта автоматично доповнюються посиланнями на нову сторінку.

Під час створення сторінки на основі шаблону Веб-сторінка її потрібно заповнити матеріалами та зберегти. Це статична сторінка, на якій не передбачається часто змінювати наповнення.

Сторінка на основі шаблону Оголошення оновлюватиметься регулярно з появою деяких новин. Для додавання нового оголошення на сторінці слід вибрати кнопку Новий увести текст повідомлення та зберегти сторінку.

Сторінку на основі шаблону ***Картотека*** заповнюють, вибираючи кнопку Додати файл

При цьому слід вибрати для завантаження на сайт файл з локального комп'ютера. Для впорядкованого зберігання файлів на сайті можна створювати папки. Для цього використовують кнопку Перемістити до О Перемістити до ▼ j.

На сторінці із шаблоном Список потрібно вибрати один із запропонованих шаблонів списку або створити нетиповий список, вибравши відповідну кнопку та вказавши назву і тип даних кожного стовпця.

Команди зі списку кнопки Більше дій Більше дій ▼ $_5$ щ$_0$ розміщена у

верхній частині вікна браузера, призначені для додаткових налаштувань: зміни шаблону сторінки, видалення сторінок, керування доступом до матеріалів сайта та ін.

Панель навігації та карта веб-сайта формуються автоматично під час створення нових сторінок. Назви сторінок на панелі навігації розміщуються в алфавітному порядку. Розміщення сторінок можна змінювати, виконавши ***Карта сайта Керування сторінками*** та перетягнувши у схемі сайта заголовок однієї сторінки на заголовок іншої, з якою потрібно пов'язати сторінку.

Редагування вебсторінок

Створену сторінку веб-сайта можна редагувати, наповнювати її інформаційними матеріалами, змінювати модульну сітку тощо. Для переходу до режиму редагування сторінок потрібно вибрати кнопку **Редагувати сторінку** Редагувати сторінку у верхній частині вікна браузера. Після цього у вікні браузера з'являється меню та панель інструментів

Меню містить команди, призначені для виконання операцій з елементами веб-сторінки:

- **Вставити** - для вставлення об'єктів на сторінку;
- **Формат** - для форматування тексту на веб-сторінці;
- **Таблиця** - для вставлення та редагування таблиць;
- **Компонування** - для вибору модульної сітки інформаційного блока сторінки: в один, два, три стовпці, з лівою або правою бічною панеллю та ін. У режимі редагування робоча область сторінки містить поля заголовка та інформаційного блока, у які можна вводити текст з клавіатури або вставляти з **Буфера обміну.** Під час зміни заголовка сторінки його текст одночасно відобразиться на панелі навігації. Текст у інформаційному блоці сторінки можна форматувати, використовуючи елементи керування панелі інструментів.

У ході редагування сторінки час від часу виконується автоматичне збереження чернетки. Після закінчення редагування зміни потрібно зберегти, вибравши кнопку **Зберегти**. Варіанти компонування веб-сторінки Зберегти у верхній частині сторінки.

Вставлення об'єктів на сторінку

На вебсторінку можна вставити різні об'єкти: зображення, гіперпослання, списки веб-сторінок, горизонтальні лінії, документи, що створені службами **Google,** та ін.

Під час вставлення зображення на веб-сторінку варто враховувати що зображення, як правило, містяться у файлах формату GIF. їх часто розміщують на веб-сайтах для надання емоційного забарвлення сторінці. Спеціально для розміщення растрових зображень у мережі був розроблений формат PNG. Якщо зображення, що потрібне вам для розміщення на веб- сторінці, зберігається у файлі іншого формату, то його варто конвертувати в один з названих, використовуючи засоби графічного редактора.

Для вставлення зображення на веб-сторінку потрібно:

1. ***Виконати*** Вставити Зображення.
2. У вікні **Додати зображення** вибрати джерело зображення:

· **Завантажені зображення** - вставити зображення, що вже розміщено на сайті, або вставити зображення з файлу, що міститься на локальному комп'ютері, вибравши кнопку **Вибрати файл;**

· **Веб**адреса (URL) - вставити зображення, що міститься за вказаною URL-адресою в Інтернеті.

1. Вибрати потрібний файл із зображенням або ввести його URL-адресу.
2. Вибрати кнопку ОК.

За вибору вставленого зображення під ним відкривається панель редагування, яка містить команди розміщення та встановлення розміру (рис. 4.73). Використовуючи гіперпосилання на панелі, можна розмістити зображення: L - за лівим краєм, C - по центру, R - за правим краєм. Можна встановити один з розмірів зображення: S - маленький, M - се редній, L - великий або **Оригінальний.**

Вставлене на веб-сторінку зображення автоматично пов'язується гіперпосиланням з файлом, у якому міститься зображення. За вибору цього гіперпосилання відповідне зображення в повному розмірі відкривається у вікні

браузера. Для зміни об'єкта для переходу слід використати гіперпосилання **Змінити** на панелі редагування в рядку **Перейти за посиланням.**

Використовуючи меню Вставити на веб-сторінку можна вставити об'єкти, створені з використанням сервісів Google (карти, календарі, документи, презентації, електронні таблиці, форми для опитування) та фото сервісу **Picasa** (фотографії та слайд-шоу). Усі ці об'єкти вставляють ся на сторінку з використанням **ґаджетів** (англ. ***gadget*** **-** засіб, пристосування) - невеликих програм, що розміщуються на веб-сторінках і призначені для відтворення деяких специфічних даних.

Відео можна вставляти на веб-сторінку з одного або з двох веб-ресурсів: **Відео Google** або **YouTube.** Для цього потрібно виконати ***Вставити => Відео,*** вибрати джерело відеоматеріалів, вставити URL-адресу відеофрагмента та ви брати кнопку **Зберегти.** На веб-сторінку буде вбудована панель ґаджета із засобами відображення відео.

Гіперпосилання на веб-сторінку із цього сайта або на інший ресурс можна вставити, виконавши ***Вставити => По- силання*** і вибравши у вікні **Створити посилання,** що відкрилося, об'єкт, на який здійснюватиметься перехід за ви бору гіперпосилання. При цьому створене посилання буде пов'язане з назвою сторінки або URL-адресою ресурсу. Гі перпосилання також можна пов'язати з будь-якими текстовими фрагментами або зображеннями, що містяться г веб-сторінці. Для цього потрібно виділити фрагмент, вибрати кнопку По**силання посилання** на панелі інструментів і вибрати об'єкт для переходу існуючу сторінку цього сайта або URL-адресу іншого ресурсу.

Файли різних форматів (флеш-анімація, звук та ін.), для яких моя бути недоступним вставлення на веб-сторінки, можна завантажити і сайт. Завантажені файли зберігаються на сервері, а на веб-сторінці в розділі **Вкладені файли** розміщуються гіперпосилання, вибравши які можна зберегти файл на локальному комп'ютері, видалити або переглянути якщо формат файлу збігається з форматом документів **Google.** Для заватаження

файлу на сервер потрібно вибрати в нижній частині сторінки перпосилання **Вкладені файли,** вибрати кнопку **Вибрати файл** і вибрати у вікні **Відкриття файлу** потрібний файл на локальному комп'ютері. Після вибору кнопки **Відкрити** файл автоматично завантажується на сервер його ім'я та відповідні гіперпосилання **Видалити, Перегляд, Завантажити** відображаються в нижній частині веб-сторінки. Зауважимо, що на, домашню сторінку завантаження файлів не можливе.

За вибору файлів для завантаження потрібно звертати увагу на їх розміри та перед завантаженням здійснювати конвертування аудіо- та від файлів в один з форматів, який передбачає стиснення даних, наприклад MP3 - для аудіофайлів, AVI, MP4 - для відеофайлів.

Додаток 4

Як створити тест в Google?

Заходимо на свій Google Диск, натискаємо ***Створити*** і вибираємо **Google Форми.**

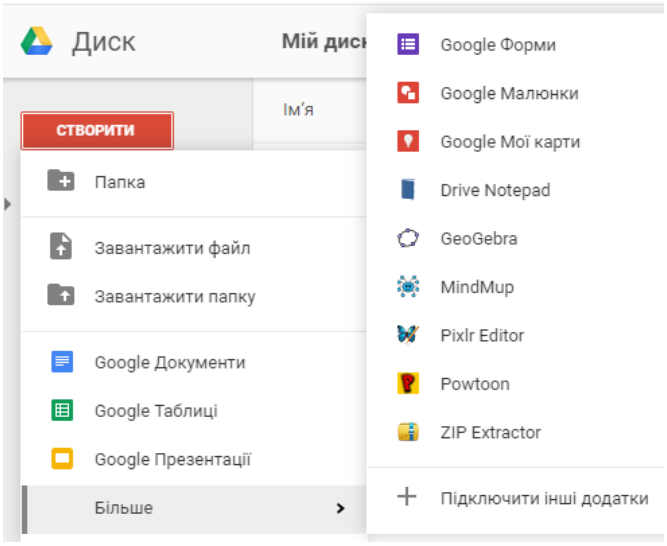

Перед вами з'явилося нове вікно, в якому можна створити форму. У білому прямокутнику, на місці напису **Форма без назви** пишете її назву. Після цього натисніть на такому ж напису вгорі зліва і з'явиться вказана вами назва. Нижче, під назвою, якщо потрібно, пишете пояснення до тесту.

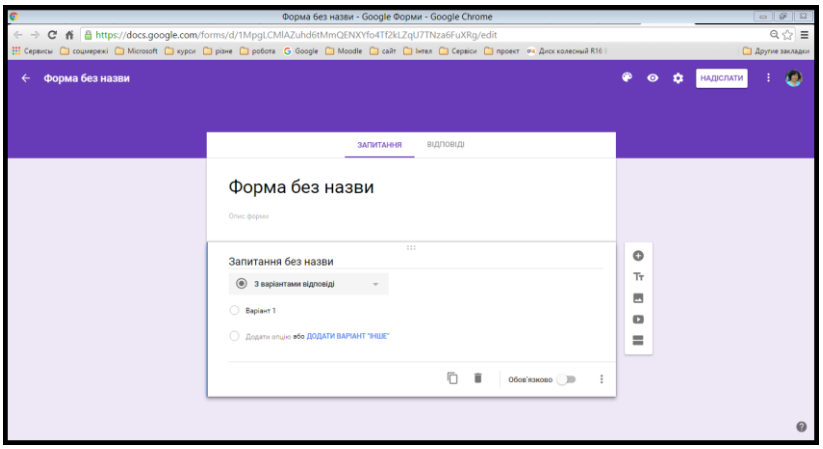

Можна налаштувати форму, змінити зовнішній вигляд. Для цього потрібно натиснути значок **Палітра кольорів**, вибрати потрібний колір або завантажити рисунок (значок на палітрі внизу справа).

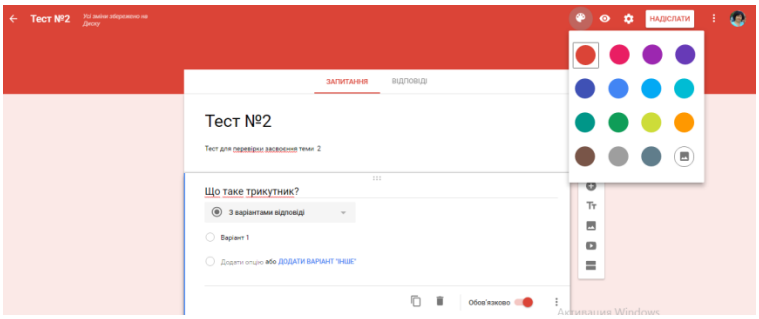

Натиснувши внизу утвореного вікна на іконку зображення, отримаємо наступне вікно.

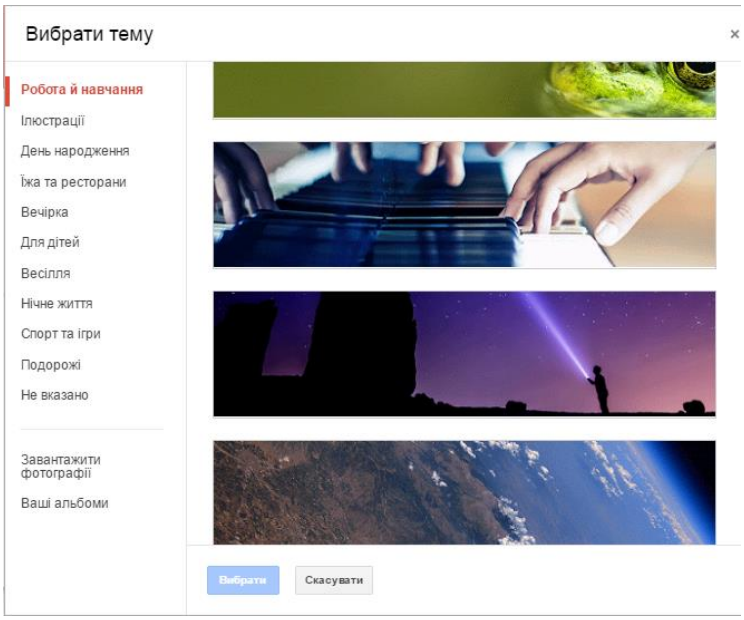

Значок **Попередній перегляд** дозволяє переглянути форму в новому вікні у вигляді, в якому її бачить користувач.

Далі йдуть **Налаштування**.

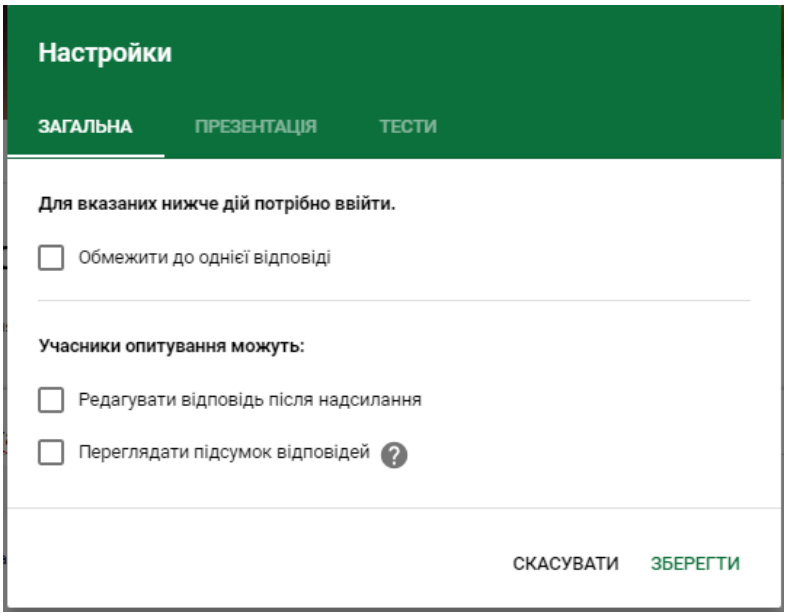

Розділ **«Загальні»**. Тут ви маєте можливість обмежити кількість спроб проходження тесту, надати можливість редагувати надіслану відповідь та переглядати відповідь всіх учасників тестування.

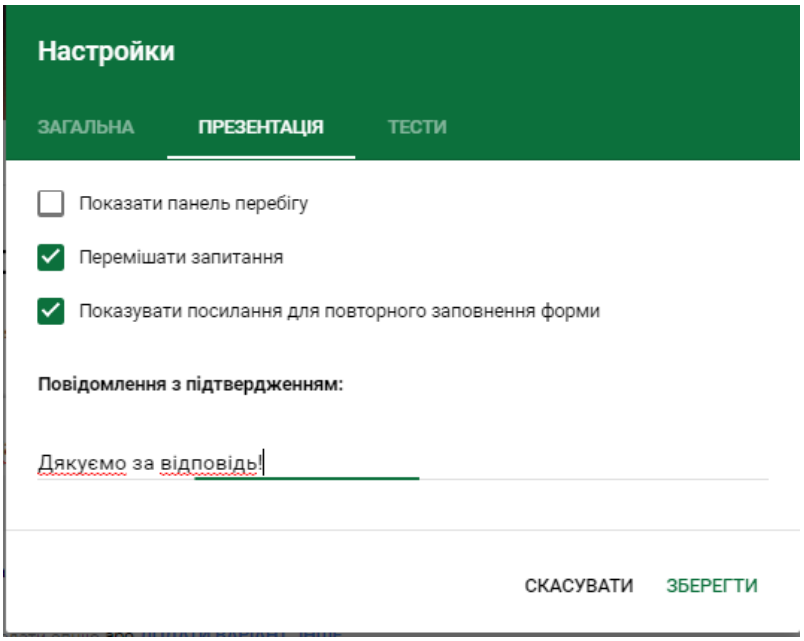

Розділ **«Презентація»**. Тут можна задати можливість перемішувати запитання, побачити хід опитування, а також записати власний коментар для повідомлення після відправлення форми.

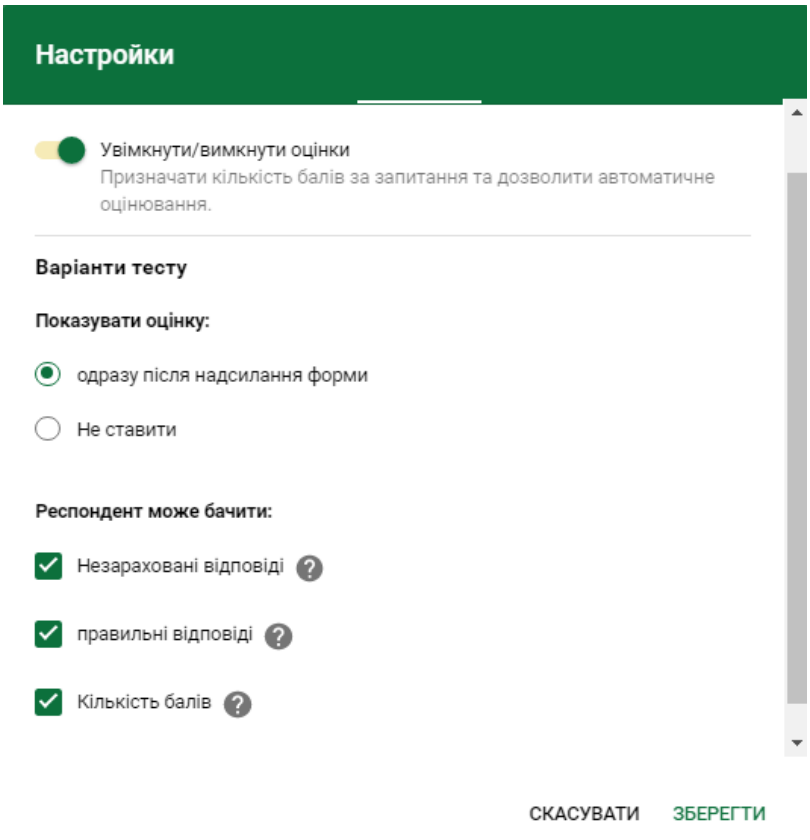

Розділ **«Тести»**. Дуже важлива частина налаштувань. Увімкнувши оцінки, ви маєте можливість автоматизувати оцінювання тесту. Також можна налаштувати хід оцінювання (показувати чи не показувати оцінку учневі та ті елементи оцінювання, які він може бачити).

Після вибору налаштувань необхідно зберігати зміни, натиснувши **Зберегти**.

Тепер переходимо до створення запитань. Їх видів є на даний час 11.

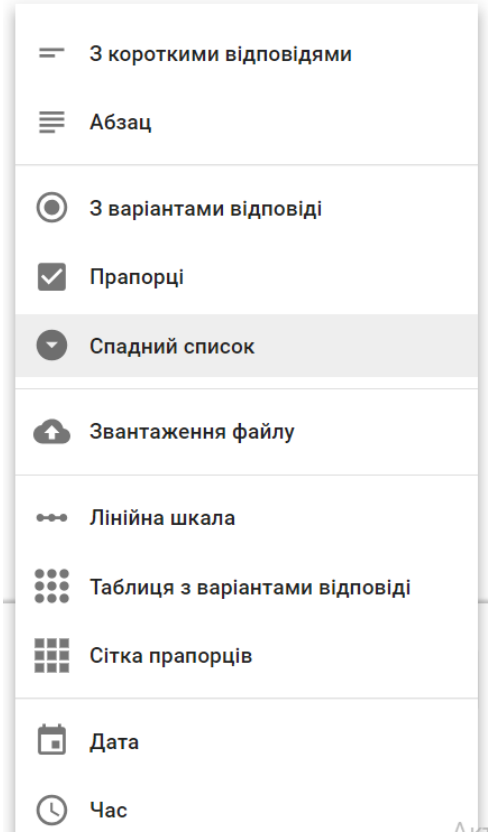

Проаналізуємо їх.

З короткими відповідями. Питання, що передбачають друковану відповідь невеликого об’єму.

Абзац. Те ж, тільки більше слів можна написати.

З варіантами відповідей. Можна вибрати одну відповідь із декількох.

Прапорці. Вибрати кілька відповідей із запропонованих, відмітивши їх «галочкою» .

Спадний список. Те ж, що і з варіантами відповідей, але іншої форми.

Завантаження файлу. Можливість в якості відповіді відправити якийсь документ. Всі відправлені файли будуть зібрані у автоматично створеній папці.

Лінійна шкала. Дати відповідь на запитання, вибравши певне число на шкалі (від 1 до 10)

Таблиця з варіантами відповіді. Відповідь записана у вигляді таблиці, де учень повинен обрати пару значень. Приклад:

Сітка прапорців. Схоже до попереднього, але з кількома варіантами відповіді.

Дата. Час. Відповідь на запитання має бути записана у формі дати або часу.

Перше запитання в тесті створено за замовчуванням. Потрібно лише заповнити назву питання та варіанти відповідей, де потрібно. Також потрібно вказати, чи обов'язкове це запитання (натиснути на кнопочку, щоб стала кольорова).

Тут же внизу питання є **Ключ опитування**, що дозволяє вам вказати, яке (чи які) із запропонованих запитань правильні. Натисніть на нього, поставте

правильні відповіді і задайте кількість балів за них. Завдяки цьому буде автоматично визначено правильність проходження тесту.

Ви можете створити автоматизовану перевірку тесту з наступними типами запитань:

- З варіантами відповідей
- Прапорці
- Спадний список
- Таблиця з варіантами відповіді
- Сітка прапорців

Зупинимося детальніше на створенні тесту з автоматизованою перевіркою.

Після того, як ви створили запитання, внизу зліва натискаємо **Ключ опитування**.

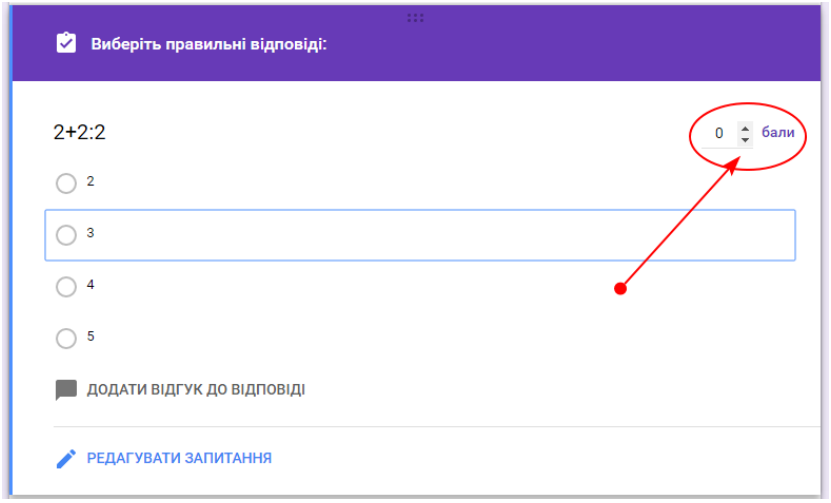

Встановлюємо ціну запитання (кількість балів)

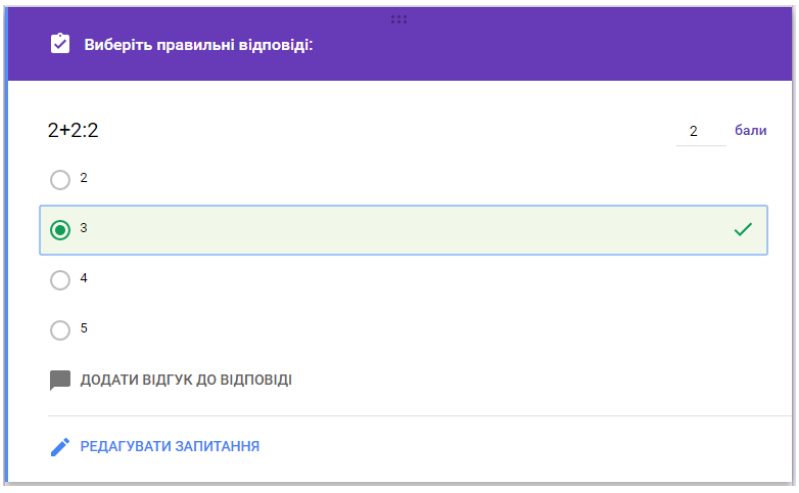

і натискаємо на правильну відповідь, щоб справа з’явилась “галочка”. Якщо правильних відповідей кілька, виберіть усі.

Якщо питання потрібно щераз переглянути і відредагувати, натискаєте **Редагувати запитання**.

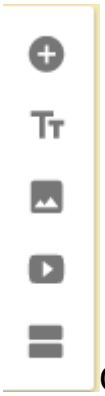

Справа знаходиться панель, за допомогою якої можна додати запитання, ввести якийсь додатковий напис, завантажити рисунок, відеоролик, а також створити новий розділ.

Готова форма може бути запропонована користувачам за допомогою надісланого посилання на електронну пошту, через URL-адресу, а також може бути вбудована в сайт чи блог через HTML-код. Крім того можна поділитися створеним опитуванням в соціальних мережах.

У створеній вами формі в правому верхньому куті натискаємо **Надіслати форму.**

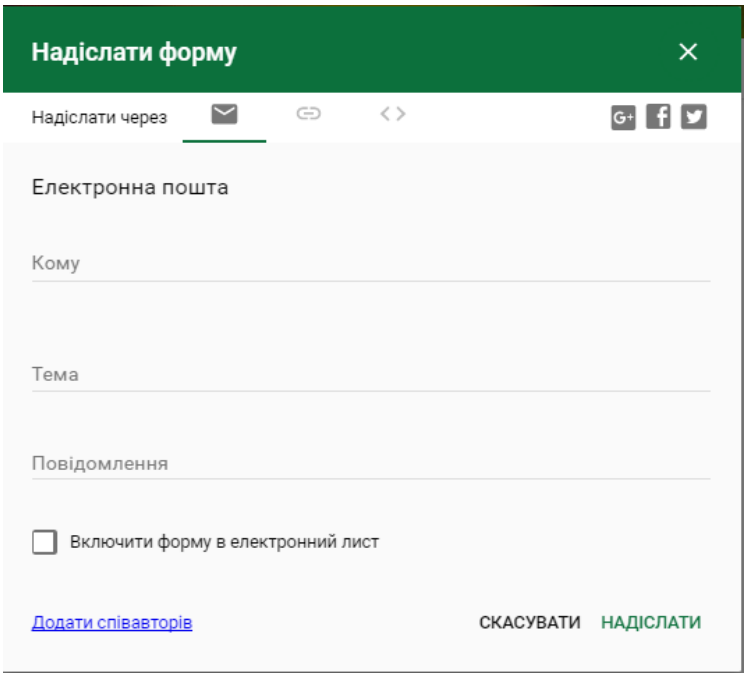

Потім вибираємо **Надіслати через** посилання (значок ланцюжка). Копіюємо посилання і розміщуємо на сайті чи передаємо іншим шляхом.

Як переглянути відповіді?

Вгорі форми натискаєте вкладку **Відповіді**.

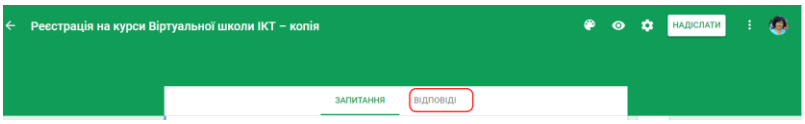

Далі вгорі справа – значок таблиці.

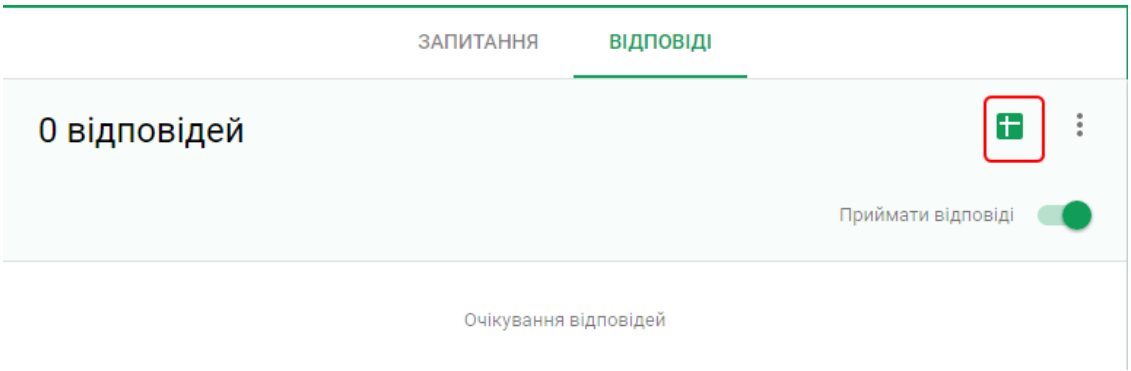

Внизу кнопку **Створити.**

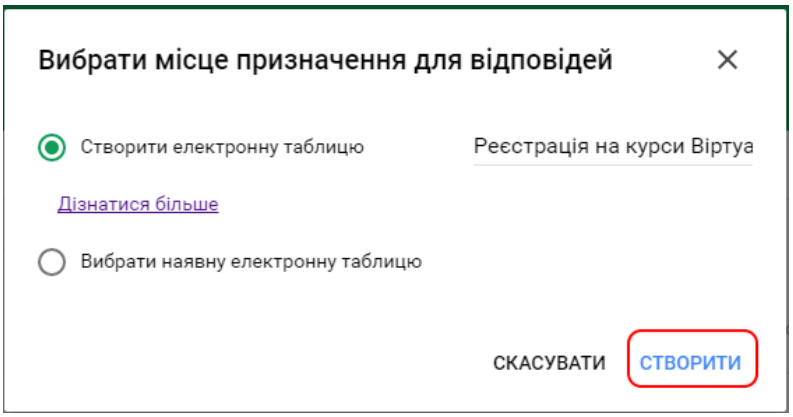

На своєму Google Диску ви знайдете такі одноіменні файли: тест і таблиця відповідей до нього. Форму можна при потребі редагувати.

Увага! Не рекомендується змінювати тест після того, коли його почали проходити. Таким чином ви ставите в нерівні умови учнів.